

PAUL BILTON

GHIDUL XENOF[®] FOBULUI

Xenofobie:

s.f. (<fr: *xénophobie*) frica
irațională de străini, probabil
justificată, întotdeauna
de înțeles.

elvețienii

NEMIRA
plăcerea lecturii

Paul Bilton
Ghidul Xenofobului - Elvețienii

Paul Bilton
The Xenophobe's Guide to The Swiss
© Copyright Oval Projects Ltd., 1995, 1999, 2008

© Nemira , 2010

Traducere din limba engleză Cornelia BUCUR

Coperta colecției: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU
Ilustrația copertei: Irina DOBRESCU

Redactor: Oana IONAȘCU
Tehnoredactor: Alexandru CSUKOR

„Ghidul Xenofobului” este o marcă înregistrată.
Toate drepturile rezervate.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-579-050-6

Lectura digitală protejează mediul

Versiune electronică realizată de Elefant.ro

Carte digitala cu drept exclusiv de folosire pentru marius birla,
mvboss2000@yahoo.com , telefon 0767606050.

Cuprins

Naționalism și identitate

Caracter

Credințe și valori

Purtări și maniere

Obsesii

Sisteme

Timpul liber și distracția

Mâncarea și băutura

Sănătatea

Obiceiuri și tradiții

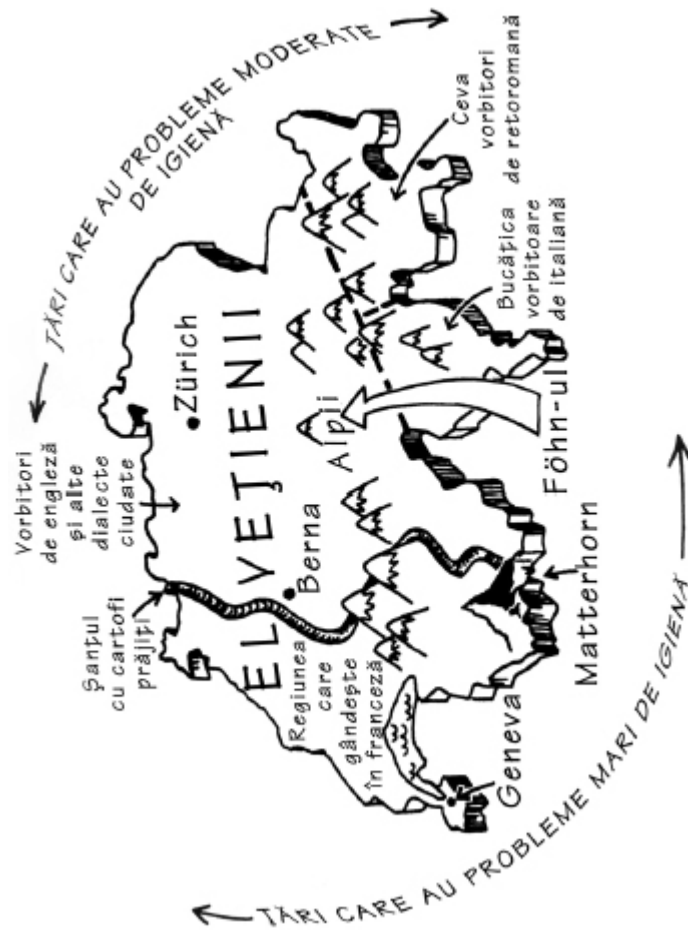
Guvernare și birocratie

Afacerile

Crimă și pedeapsă

Limba

Născut în Southport, Lancashire, Paul Bilton a devenit ceea ce localnicii numesc, nu fără malițiozitate, „un elvețian de hârtie”. (Mai întâi te însori cu o elvețiancă, apoi locuiești în Elveția timp de cinci ani, completezi formulare, aștepti încă un an și jumătate și, în fine, plătești poștașului câteva sute de franci elvețieni pentru hârtia prin care ți se acordă cetățenia elvețiană.) Pe lângă scris, emisiuni radio și prelegeri despre viața din Elveția, oferă lecții ciudate de limba engleză. Se străduiește din răzputeri să-și facă mai multe griji și nu pricepe nici acum de ce nu are voie să își redecoreze singur propriul adăpost nuclear. Împreună cu soția, duce o viață idilică pe malurile lacului Zürich: el colecționează cutiuțe de lapte pentru cafea, iar ea brodează pernuțe pentru mașină. Regimul lor, aproape perfect, se compune din *muesli* și *Rösti*, dar niciodată servite pe aceeași farfurie.

Populația Elveției se compune din 65% vorbitori de germană, 18 % vorbitori de franceză, 10% vorbitori de italiană și 1% vorbitori de retoromană, plus încă 6%, care nu spun mare lucru. Totalul este de circa 7,5 milioane, prin comparație cu 8 milioane de austrieci, 62 milioane de englezi, 59 milioane de italieni, 64 milioane de francezi, 82,4 milioane de germani și 303 milioane de americani.

Naționalism și identitate

Fizica fricii

Conform legilor fizicii, bondarul ar trebui să fie incapabil să zboare. În mod asemănător, conform legilor economice, Elveția nu ar trebui să o ducă atât de revoltător de bine. Fără ieșire la mare, cu o piață internă mai mică decât Londra, vorbitoare de patru limbi diferite, fără resurse naturale – în afară de energia hidroelectrică, puțină sare și încă și mai puțin pește –, fără piețe asigurate pentru produsele sale prin intermediul coloniilor sau al apartenenței la un pact comercial, ea ar trebui să fi dat de mult cu fundul de pământ. Cu toate acestea, elvețienii sunt singurii pe lângă care nemții par ineficienți, francezii nediplomați și texanii săraci. Francul elvețian este o investiție mai sigură decât aurul și economia elvețiană mai solidă decât fața de granit a Matterhornului.

Elvețienii se numără printre primele trei venituri pe cap de locuitor din lume. Dar vă puteți consola cu gândul că asta nu-i bucură câtuși de puțin. Ei afirmă, așa cum o fac încă de la formarea primei alianțe de cantoane, în 1291, că succesul lor este temporar și se va sfârși curând, în lacrimi. Refuză cu încăpățânare să creadă că o duc bine și chiar contestă cifrele care o demonstrează. Asemenea bietului măgăruș care merge după morcov, elvețienii trag tot mai puternic la căruța colectivă, alergând după un țel pe care l-au depășit cu mulți ani în urmă.

Poate bondarul se menține în aer printr-o binecuvântată ignoranță. În cazul elvețienilor, ceea ce îi ajută să zboare atât de sus numai ignoranța nu se numește; ea este teama că, într-o zi, vor pierde tot ce au câștigat prin muncă.

Un caz federal

Elveția este o federație de 26 de cantoane, dintre care trei sunt împărțite în jumătăți de canton. (O jumătate de canton e mai bună decât nimic.) Aceste cantoane sunt ca niște țări în miniatură: se autofinanțează, își colectează singure impozitele și le cheltuie după bunul plac. În

decursul istoriei, unele au fost state suverane, iar multe se mai cred și astăzi la fel.

Cantoanele reunesc aproape 3 000 de comunități complet independente, care decid singure în chestiuni precum sistemul de asistență socială, gazul, electricitatea, apa, rețeaua de drumuri locale și chiar și sărbătorile legale.

Cine deține controlul asupra acestei catastrofe sigure? Pe de o parte guvernul federal, iar pe de alta publicul elvețian, prin intermediul unui sistem de votare direct, unic și solid. Fiindcă i se cere să voteze asupra tuturor problemelor din lume o dată la trei luni, elvețianul pare să fie, într-adevăr, stăpân pe propria soartă.

Numai după ce digeri natura diversă și independentă a sistemului federal elvețian și diferențele de limbă, cultură și tradiție din țară, poți spera să înțelegi butada atât de des auzită, conform căreia „în realitate, elvețienii nu există”. Și cu toate acestea iată-i, ascunși în centrul Europei Occidentale, pe un tărâm care poartă o sumedenie de denumiri: Schweiz, Suisse, Svizzera sau chiar Elveția.

Oamenii care locuiesc aici se străduiesc din răspuțeri să te convingă că nu sunt „elvețieni”, ci *zurcher*, *berner*, *vaudois*, *luganesi*, *genevois* – iar lista este pe atât de lungă pe cât de mare este numărul văilor. Au în comun un pașaport elvețian roșu și hotărârea de a nu semăna cu locuitorii văii învecinate. Hotărârea de a fi altfel îi face pe elvețieni extrem de asemănători.

Terțetul

Röstigraben (care pierde ceva în traducerea prin „șanțul cu cartofi prăjiți”) este expresia inventată de presa elvețiană pentru a descrie granița imaginară de la nord la sud, care îi desparte pe vorbitorii de franceză de cei de germană. *Rösti* este mâncarea de cartofi adorată de locuitorii Bernei și văzută de restul Elveției drept simbolul mentalității elvețiene de origine germană: lentă, solidă, de încredere, dar cam scorțoasă. La rândul lor, francofonii vorbesc despre *Outre-Sarine*, cei de pe partea cealaltă a râului Sarine sau Saane, râul care curge prin șanțul cu cartofi prăjiți, insinuând

că cei care locuiesc pe malul celălalt al râului, în regiunile germane, sunt în afara lumii civilizate.

Cealaltă graniță, care se întinde de la est la vest, despărțindu-i pe vorbitorii de germană de cei de italiană, se numește Alpi.

Tripla tensiune între teutoni, gali și latini conține același potențial pentru discordie ca divizarea Belgiei sau a Canadei, ca să nu mai pomenim de Irlanda de Nord sau chiar de Iugoslavia. Armura elvețiană a suferit și fisuri ocazionale, ca separațiștii cu visuri de independență din partea franceză a cantonului Berna, care au înființat prin vot un nou canton, Jura, în 1978, dar nu înainte de a arunca vreo câteva bombe.

Diferențele se văd în votul trimestrial al elvețienilor. Vorbitorii de germană votează în favoarea stării de fapt și se pronunță apăsător în favoarea protecției mediului înconjurător. Restul țării, laolaltă cu Basel-ul vorbitor de germană (care este elvețian de numai 500 de ani), votează mai radical. Secretul unității elvețiene constă în aceea că populația are puține nemulțumiri și o soluție oricând la îndemână pentru orice problemă apărută în sistemul de votare. În mod mai realist, ca să nu spunem cinic, fricțiunile dintre elvețieni se aplanează cu ajutorul celui mai bun lubrifiant cunoscut omenirii: banii.

Cum se văd ei înșiși

Elvețienii nutresc sănătoasa convingere că tot ceea ce se naște în țara lor și, de preferință, în regiunea lor, este de cea mai bună calitate, mai ales oamenii. Astfel, chiar dacă la supermarket se găsesc căpșune italiene la jumătate de preț, elvețienii vor continua să le cumpere pe cele cultivate prin partea locului, cu convingerea fermă că ale lor sunt cu mult superioare.

Ei au rareori un cuvânt bun de spus despre compatrioții lor. Orășenii își privesc cu dispreț verii de la țară ca pe niște tipi învechiți și naivi, în vreme ce aceștia îi tratează pe orășeni cu profundă suspiciune pentru că sunt stridenți și șmecheri.

Rivalitatea între orașele elvețiene este la fel de intensă. Cu aeroportul său internațional, sectoarele industriale high-tech și cel financiar, de o

eficiență fără cusur, Zürich-ul se consideră a fi unicul oraș elvețian de calibru mondial.

Dar, după cum locuitorilor Bernei le face o enormă plăcere să pună în evidență, Zürich-ul nu este capitală.

Locuitorii din Berna îi găsesc pe cei din Zürich prea asemănători bancherilor cu nasul pe sus din acest oraș. Atât înceții *berner*, cât și abili *zurcher* îi privesc de sus pe *basler*. Primejdios de apropiat de Franța și Germania și reședință a uneia dintre industriile mai mirositoare ale Elveției, Basel-ul este considerat contaminat de aceste influențe și, în consecință, cu o origine nu tocmai curat germană. Locuitorii lui se răzbună cu umor spumos și profită de orice ocazie pentru a lua orașele compatrioate peste picioarele lor colective. Sute de *basler* și *zurcher*, la fel de convingși că locuiesc în cel mai frumos loc, preferă să facă zilnic naveta către celălalt oraș, decât să se mute cu locuința.

Ca și Basel-ul, Geneva are reputația de a nu fi „tocmai elvețiană”. În fiecare zi, mii de francezi se revarsă peste graniță, în oraș, la muncă, iar o cincime din rezidenți au engleza ca limbă maternă. În mod evident, Geneva pierde în fața mai micului Lausanne, în bătălia „elvețianismului”.

Rivalități asemănătoare se manifestă între orașele Lugano și Locarno, din Ticino, ușor de confundat de către turiști, dar radical diferite pentru ticinezi. Amândouă însă sunt nevoite să-și tempereze antagonismul aplecându-se în fața Bellinzoni, care, deși mai mică, este capitala cantonului.

Cum îi văd pe alții

Elvețienii, chiar dacă mulțumiți de căpșunile lor, sunt veșnic chinuți de îndoieli, pe aproape toate celelalte teme. Cea mai gravă dintre ele o reprezintă gândul că s-ar putea ca altcineva să fi descoperit o cale mai bună pentru a face lucrurile. Ceea ce îi împinge să arunce priviri pofticioase în valea de alături și, de acolo, spre toate celelalte țări ale lumii.

După introspecții naționale prelungite, Elveția a intrat, în cele din urmă, în Organizația Națiunilor Unite în 2002, dar calitatea de membru al Uniunii Europene sau al NATO rămâne o posibilitate îndepărtată.

Explicația oficială spune că astfel și-ar compromite sistemul democratic unic și neutralitatea elvețiană. Neoficial, elvețienii, care au sentimentul că nu sunt demni de a intra în asemenea organizații auguste, se agață cu îndârjire de independența și francul lor. Cetățenii au votat împotriva pentru că nimeni nu i-a putut convinge că apartenența la un club al săracilor le-ar putea aduce avantaje prea mari. Dar îndoielile continuă să-i macine, odată cu întrebarea dacă nu cumva au luat o decizie greșită.

Cu America au o poveste de dragoste îndelungată. Aceasta pentru că Statele Unite sunt tot ceea ce Elveția nu este. America e mare și uniformă. Elveția e mică și diversă. Elvețienii își închipuie că americanii sunt cowboy extroverși și liberi în spirit, care cutreieră nestingheriți peste întinderi imense de pământ virgin, în timp ce ei se chinuie cu un sistem birocratic strict și coduri de comportament social care apasă ca niște poveri grele pe umerii fiecărui cetățean. Cea mai mare nebunie pe care o poate comite un elvețian este să-și cumpere o mașină americană – și mulți o și comit.

Britanicii se bucură de admirație pentru că au cucerit o jumătate de glob, dar nu au nici un sentiment de vinovăție pentru asta; și pentru că, mai apoi, au pierdut totul la loc, dar nu au sentimentul eșecului. Elvețienii îi văd și acum ca pe niște gentlemen băutori de ceai, în pofida hoardelor de microbiști huligani care fac tărăboi pe stadioanele Europei.

Germanii sunt antipatizați pe față pentru încrederea pe care o au în propriile forțe, ca să nu mai pomenim de capacitatea de a vorbi atât de bine nemțește. În același timp, elvețienii invidiază în secret încrederea germanilor. Francezii le taie elvețienilor respirația cu farmecul, sofisticarea și al lor *savoir vivre*. Iar austriecii sunt niște vecini buni, victimele multor bancuri.

Chiar dacă elvețienii adoră tot ce își are originea în alte țări în doze mici, trebuie remarcat că diferența dintre „tot ce își are originea în alte țări” și „străin” este mare. Pentru că le vine greu să definească ceea ce este elvețian, este limpede că le va veni la fel de greu să definească ceea ce este străin. Aproape 21% din populația rezidentă în Elveția este formată din străini. Trebuie să ai părinți elvețieni, un partener elvețian sau să fii artist – și mai bine e să fii artist bogat – sau să fi locuit cel puțin zece ani în țară pentru a putea solicita cetățenia.

Această cincime neelvețiană a populației a oferit celorlalte patru cincimi alibiul perfect pentru tot ceea ce este câtuși de puțin imperfect. Când serviciile la restaurant sunt proaste, grădinile sunt neîngrijite, vecinii zgomotoși, mașinile murdare, îmbrăcămintea nu tocmai după ultima modă, e scos la iveală țapul ispășitor. Cu priviri atotștiutoare, se formulează explicația că cei care au comis greșeala nu sunt elvețieni; nu sunt nici măcar turiști, cărora li se îngăduie să facă după cum îi taie capul, ci *Ausländer*, adică străini.

Cum îi văd alții

Ceilalți nu prea îi văd. Dacă bondarul care sfidează gravitația reprezintă avântul economiei elvețiene, atunci capacitatea cameleonului de a se schimba și a se contopi cu mediul ilustrează felul în care elvețienii sunt invizibili pentru ceilalți. Elvețienii francofoni sunt greu de deosebit de francezii mai puțin meticuloși. Elvețienii vorbitori de italiană sunt ușor de confundat cu niște italieni mai scrobiți. Iar cei vorbitori de germană pot fi adesea trecuți cu vederea ca fiind niște nemți mai calmi.

Cultura elvețienilor fiind atât de diversă, nu au un portret caricatural consacrat. Turiștii cer ceasuri cu cuc pentru a le duce acasă, iar elvețienii primesc cu bucurie franci elvețieni în schimbul lor, care sunt în realitate mult prea kitsch pentru gustul elvețienilor și provin din sudul Germaniei. Este adevărat că armata elvețiană este dotată cu bricege, dar nu versiunea pentru turiști, care conține foarfecă, pensetă, scobitoare, pilă de unghii, tirbușon și extractor de pietre din copitele cailor.

Elvețienii sunt foarte conștienți de imaginea lor și extrem de interesați de felul în care îi văd alte popoare. De aceea, sunt devastați ori de câte ori Elveția este confundată cu Suedia, ceea ce se întâmplă des pe motiv că amândouă sunt neutre, încep cu „Sw” și au zăpadă. Capitala Elveției face subiectul unei întrebări din jocurile de cultură generală. Nu e Geneva, nici Zürich, orașul cel mai mare, și nici măcar, așa cum au crezut mulți turiști, Interlaken, ci Berna.

Aceste idei eronate nu sunt câtuși de puțin corectate prin utilizarea frecventă a denumirii de „Helvetia”, care creează confuzie printre tinerii care aspiră să devină colecționari de timbre. Originea sa se găsește în

faptul că oamenii locului au primit numele de *helvetii* de la romani. Pe mașinile elvețiene, plăcuțele de înmatriculare poartă indicativul CH. Acesta înseamnă Confoederatio Helvetica, adică Federația Elvețiană, în limba latină – expresia opțiunii elvețienilor pentru neutralitate, decât pentru una din limbile lor.

Imaginea elvețienilor ca fiind plicticoși, dar în același timp cu talent pentru eficiența neîndurătoare și cu o capacitate aproape nelimitată pentru munca grea este inconfortabil de aproape de adevăr. Clișeele care presupun munți înalți, ceasuri, cașcaval (cu sau fără găuri), ciocolată și lingouri de aur sunt reale.

Dar întrebați pe oricine la Zürich unde sunt gnomii și veți atrage doar priviri goale. Același lucru și dacă vreți să cumpărați o chiflă elvețiană – nici un elvețian nu a auzit vreodată de așa ceva.

Caracter

O mentalitate de muntean

Elvețienii sunt incapabili să își uite originile de popor aspru, de munteni. Chiar dacă 72,5% din populație lucrează în serviciile financiare (bănci etc.), asigurări și turism, 24% în industrie, comerț și meșteșuguri, și mai puțin de 4% în agricultură, elvețienii de astăzi nu au pierdut nimic din energia și hotărârea strămoșilor lor.

Câștigarea unei existențe, de orice fel, din cultivarea pantelor verticale impune un anumit fel de caracter, pentru a nu menționa subvențiile masive pentru agricultură. Viața este singuratică la o fermă de munte, unde relațiile cu ceilalți sunt mai greu de cultivat decât cartofii. Fermierii elvețieni sunt aspri, independenți, muncitori, încăpățânați, pregătiți pentru orice catastrofă naturală și, mai presus de orice, neclintit de conservatori. Aceste caracteristici sunt împărtășite și de orășeni, care își văd de treburile zilnice ca și cum ar face agricultură pe un vârf de munte singuratic.

Sistemul de învățământ nu încurajează individualismul. Adăugați la aceasta și firea natural introvertită a unui popor de oameni coborâți practic de la munte și veți înțelege de ce elvețienii rămân bănuitori față de cei care manifestă o mare încredere în forțele proprii și care se pricep să vorbească în public.

Relieful țării exercită o influență considerabilă, iar munții domină peisajul și mentalitatea elvețiană. Gândirea tinde să fie izolată, ca în văi: oamenii se întreabă mereu îngrijorați ce-o fi în valea alăturată și dacă nu cumva iarba de-acolo nu e mai verde.

Este un fapt general recunoscut că țărani sunt cei mai văicăreți oameni din lume. Iar țărani elvețieni nu fac excepție. Pentru ei, nimic nu merge niciodată bine. Când vremea nu e prea secetoasă pentru recolte, atunci e prea ploioasă. Prețurile pe care le obțin pe produse nu sunt niciodată destul de mari. Sectorul neagricol al Elveției a profitat rapid de aceste calități, producând un popor care nu este niciodată mulțumit de soarta sa și se află veșnic în căutarea unor îmbunătățiri imposibile.

Elvețienii și-au perfecționat atitudinea mentală negativă în așa fel încât să funcționeze pozitiv. Au vesela calitate de a vedea partea proastă a oricărei situații. Filozofia fără griji a lui „Las’ că iese la spălat” nu e de ei. Ei preferă să nu se murdărească deloc. Legea lui Müller, varianta elvețiană a Legii lui Murphy, spune: „Orice poate merge prost va merge prost – dar noi vom fi pregătiți.”

Nu fi fericit, fă-ți doar griji

Elvețienii nutresc convingerea că pe lume sunt prea mulți oameni care, în loc să tragă din greu pregătindu-se pentru următorul dezastru, nu fac decât să se distreze. De aceea, și-au luat pe umeri povara de a fi raționali în numele popoarelor mai puțin responsabile, adică al restului omenirii.

Diversitatea poporului elvețian se vede în măsura în care se lasă măcinați de griji. Vorbitorii de germană aproape nu mai fac altceva. Elvețienii francofoni sunt mari vizionari și filozofi, cu idei nobile și visuri globale. Ei se tem că, poate, compatrioții lor de origine germană nu le împărtășesc aceste visuri. Elvețienii care vorbesc italiana au o îngrozitoare înclinație de a nu-și face aproape nici o grijă. Din fericire, ei nu reprezintă nici 7% din populație.

Traiful într-o comunitate care se autoguvernează, cu cerința de a lua zilnic decizii de viață și de moarte pentru viitorul țării, nu prea mai lasă loc pentru frivolități. Ești obligat să-ți faci griji tot timpul, pregătindu-te pentru tot felul de dezastre care ar putea asalta omenirea în orice clipă. Astfel, nu se poate construi nici o clădire fără adăpost atomic la subsol. Restul Europei se relaxează după sfârșitul Războiului Rece, în vreme ce, măcar teoretic, elvețienii și-au făcut provizii suficiente ca să supraviețuiască unei ierni nucleare. O dată pe an, cetățenii sunt regalați cu testarea sistemelor de alarmă asurzitoare care urmează a fi folosite în caz de inundație, atac nuclear, cutremur, erupție vulcanică etc.

Numai un guvern elvețian este în stare să-și bată capul cu un mărunțiș precum deficitul economic. Numai un guvern elvețian este în stare să elaboreze un plan de contracarare a problemei datoriei naționale prin

creșterea taxelor. Dar numai poporul elvețian este capabil să voteze în favoarea impozitelor mai mari, pentru eliminarea deficitului bugetar.

Elvețienii sunt primii care recunosc că sunt prea serioși și prea interesați de reguli și regulamente. Dar, la o adică, nu se pot stăpâni și, căzând neputincioși pradă propriei vrăji, continuă să-și facă griji.

Credințe și valori

Dat fiind că nu cred în ei înșiși, elvețienii trebuie să creadă în alte lucruri. În fruntea listei vin munca, hârtogăria, educația, instruirea, Dumnezeu, munca și francul elvețian.

Iodlerind pe drumul spre bancă

Micii fermieri sunt o rasă fără clase și la fel este și societatea elvețiană, în care singura diferență este între cei bogați și cei foarte bogați. Există în Elveția și oameni săraci, dar, cum sărăcia este privită ca fiind din vina lor, pentru că nu muncesc destul, săracii își țin gura.

Elvețienii înșiși spun despre bani: „Nu vorbești despre ei, doar îi ai.” Și au chiar și o lege care vine în sprijinul proverbului: contractele de muncă interzic angajaților să își dezvăluie salariile față de colegi. Nici anunțurile de angajare nu pot conține informații despre salariul oferit.

Atunci când au introdus autoturismele fără indicativul pentru model, cei de la Mercedes parcă au făcut-o special pentru piața elvețiană. Este un fel de grozăveală pe dos să-ți cumperi o mașină fantastic de scumpă și apoi să refuzi să le arăți vecinilor ce model este și, în consecință, cât a costat. Așa procedează elvețienii cu bogăția. O etalează, dar fără indicative.

Bancnotele de 500 și 1 000 de franci nu numai că circulă (francul elvețian este aproape echivalent cu dolarul american), ci sunt chiar primite cu bucurie ca formă de plată. Nu este tocmai de neimaginat ca o gospodină elvețiană să plătească pentru o pâine cumpărată la supermarket cu o bancnotă de 1 000 de franci. Nu se aud sonerii. Nu apar ca din pământ agenții de pază. Bancnota este acceptată fără suspiciuni și fără o inspecție riguroasă, după o privire aruncată în trecut; și, la fel de remarcabil, restul își face imediat apariția din casa de marcat.

Prețul corect

Vizitatorii sosiți în Elveția din țări cu monede mai puțin puternice (ca de exemplu din restul lumii) trebuie să fie pregătiți să sufere un șoc. Pentru elvețieni, țara nu este scumpă (deși, bineînțeles, ei neagă). Banca Unională a Elveției publică anual lista de „Prețuri și venituri din întreaga lume”. Din ea reiese că, după contribuțiile sociale și impozite, un șofer de autobuz din Zürich câștigă aproape de două ori cât un șef de secție dintr-o întreprindere medie londoneză. Iar un șef de secție dintr-o întreprindere medie londoneză câștigă de aproape trei ori mai mult decât un șofer de autobuz din New York. În Elveția, prețurile sunt mari; trebuie să fie, ca să acopere plata celor mai ridicate salarii medii din întreaga lume – un lucrător dintr-un supermarket elvețian poate câștiga 25 de franci pe oră pentru că așază marfa pe rafturi.

Clopotele! Clopotele!

Elveția este în proporție de 42% catolică și 35% protestantă. Cu aproape 5%, islamiștii reprezintă al treilea grup ca dimensiuni. Ce mai rămâne cuprinde secte mărunte și, uneori, sinucigașe. Biserica are o influență mai mare decât în multe societăți occidentale moderne, lucru demonstrat de clopotele pe care turiștii le găsesc fermecătoare, dar pe care mulți elvețieni, care locuiesc prin apropierea lor și care surzesc prematur, le consideră ceva mai puțin încântătoare.

Dangătul clopotelor se aude la toate orele din zi și din noapte – anunțându-i pe fermieri că este vremea prânzului, anunțându-i pe fermieri că este vremea să se întoarcă la muncă; sâmbăta pentru a le reaminti credincioșilor că a doua zi e duminică și duminica pentru a anunța că „astăzi e ziua cea mare”.

Duminicile, ca și celelalte șase zile ale săptămânii, sunt luate foarte în serios. După ce s-au spetit muncind în timpul săptămânii, elvețienii sunt răsplătiți cu o zi de odihnă adevărată. Întinsul rufelor la uscat, săpatul grădinii, spălatul mașinii sunt toate interzise duminica. Vehiculele comerciale nu au drept de circulație și, în duminicile însorite, șoferii particulari au ocazia de a vedea cât de lungi sunt cozile pe care le pot forma pe drumurile țării, în mod obișnuit liniștite.

Bisericile catolice și protestante din Elveția sunt finanțate în principal din impozitele pe venit. Declarațiile de venit cuprind o rubrică pentru declararea religiei și, la impozitul datorat, se adaugă aproximativ 6% pentru catolici și 5% pentru protestanți. În felul acesta, toată lumea este mulțumită: elvețienii atei pot profita pe loc neplătind taxele pentru biserică, în timp ce aceia care plătesc le pot privi ca pe o formă de asigurare pentru viața de apoi.

Protestanții elvețieni și, deci, o mare parte a societății elvețiene sunt puternic influențați de reformatori asemenea lui Calvin și Zwingli, care au predicat în favoarea unei vieți simple, ridicând în slăvi virtuțile familiei, modestia și munca intensă. Cumpărarea de bunuri pe credit este și acum acceptată cu greutate. Economia este o caracteristică esențială a vieții elvețienilor: economia de timp, protejarea mediului înconjurător și, cele mai importante dintre toate, economiile în bani, dar nu orice fel de bani, ci franci elvețieni. Nivelul economiilor făcute de elvețieni este mai scăzut doar decât la japonezi. Modalitatea ideală pentru a cumpăra ceva este de a economisi mai întâi... cu condiția să nu mori de plictiseală până atunci.

Purtări și maniere

Elvețienii sunt considerați a fi un neam incredibil de politicos. Este drept că formalismul și rezerva lor, ca să nu mai vorbim de ceea ce este pur și simplu timiditate, pot fi adesea confundate cu buna creștere.

Formalismul elvițian se manifestă prin strânsul mâinii, care poate lua proporții absurde. Chiar și copiii pot fi văzuți dând mâna când se întâlnesc și se despart pe stradă. După ce au cheltuit sume însemnate în magazin, clienții sunt expediați cu strângeri de mână viguroase, ceea ce le dă dreptul de a figura pe lista cu strângeri de mână a stabilimentului și de a li se strânge mâinile ori de câte ori intră. Toți clienții, fie ei fideli ori nu, sunt întâmpinați cu căldură în magazinele elvețiene, iar formulele de despărțire includ echivalentul lui „o zi bună” și preferatul de sâmbăta, „o duminică bună”.

Combinatia elvețiană de limbi nu-i ajută nici ea pe oameni să fie mai relaxați. Toate limbile au o formă de politețe și una familiară pentru pronumele de persoana a doua: *Sie* și *du*, *vous* și *tu*, *lei* și *tu*. Adolescenții folosesc între ei forma familiară încă de la prima întâlnire, dar adolescenții trec rapid de adolescență și cele două forme ale pronumelui rămân o barieră la fel de solidă ca orice zid în calea unui contact direct. Și nu te poți relaxa nici după ce ai trecut dincolo de venerata graniță dintre forma de politețe și cea familiară, căci după aceea trebuie să-ți amintești să o folosești mereu pe cea familiară. Greșeala inversă este considerată o impolitețe la fel de gravă.

Spune-mi pe nume

În Elveția, este esențial să îți minte numele oamenilor. Elvețienii sunt incapabili să le ureze vecinilor pur și simplu „bună dimineața”, ci trebuie să includă și numele vecinilor în formula de salut. Dacă nu-și amintesc cum îl cheamă pe vecin, atunci trebuie să stea în casă până își amintesc.

Numele sunt folosite și la telefon. Este considerat nepolitic să răspunzi la telefon spunând doar „alo”. În Elveția, la telefon se răspunde

întotdeauna cu numele de familie, iar apelantul trebuie să nu uite să spună nu doar „la revedere”, ci să pronunțe și numele celui alt.

La fel, când dau un telefon, oficial sau personal, elvețienii se prezintă întotdeauna cu numele de familie. Astfel, când sună la gară ca să afle orarul unui anume tren, sau la informații, primul lucru pe care îl fac este să spună cum îi cheamă. Scopul acestui exercițiu este doar de a vedea dacă funcționarul își mai aduce minte numele apelantului la finalul convorbirii.

Ai grijă cum te porți

Dacă dai la o parte pojghița aceasta de formalism, se dezvăluie societatea elvețiană fără clase și cu strămoși țărani – cu tendința de a încuraja purtări din aceeași gamă. Nu vă așteptați ca elvețienii să stea la coadă, indiferent pentru ce. Conceptul le este necunoscut, după cum poate confirma oricine a văzut îmulzeala de la urcarea într-un ski-lift.

În orașele mari, pietonii pot fi văzuți împingându-se unul pe altul cu umărul pe stradă și lăsând ușile să se închidă în nasul celor care vin în urmă. La sosirea în stație a autobuzului e care pe care, iar călătorii care coboară trebuie să-și facă drum cu forța prin valul agitat de omenire disperată să urce. Scările rulante sunt martorii aceluiași fenomen. Elvețienii orașeni își petrec majoritatea timpului grăbindu-se de colo până colo. Dar, în clipa în care pun piciorul pe o scară rulantă, se pot bucura de câteva momente de odihnă. În loc să înainteze sau să stea pe o parte a scării, ei formează un șarpe uman staționar, de netrecut, forțându-i și pe ceilalți să se odihnească împreună cu ei. Tușitul tare, scuipatul și uimitoarea tehnică a suflatului nasului cu sunet ca de trompetă, toate pot fi văzute în public. Scuipatul este cel mai dezagreabil și cu atât mai mult iarna, când temperaturile negative fac ca rezultatele să rămână într-o ucigașă stare de animație suspendată și alunecoasă până când le topește primăvara.

Și manierele la masă tind să fie din gama celor mai viguroase, cu remarcabila excepție a băutului vinului. Nici un elvețian nu va îndrăzni să ia o gură de vin în tovărășia altora până când nu s-a închinat după cuviință în cinstea tuturor celor de la masă. Formalitățile nu pot fi demarate decât

de gazdă. Uneori, aproape se termină mâncarea până când gazda își amintește să ridice paharul într-un toast eliberator, care îngăduie musafirilor să bea. În acel moment, orice conversație încetează brusc și oaspeții apucă paharele și le înalță. Fiecare mesean îi va cinsti pe ceilalți cu câte o privire drept în ochi și echivalentul elvețian al lui „noroc” plus, încă o dată, numele persoanei respective. Simultan, paharele sunt ciocnite unul de altul, pentru a verifica dacă gazda a pus pe masă serviciul de cristal adevărat. Cu cât sunt mai mulți musafiri la masă, cu atât procesul se lungește: la o masă de patru persoane, paharele au de suferit șase ciocniri. O masă de șase persoane presupune 15 ciocniri, iar una de 15 persoane înseamnă că nu vor supraviețui decât paharele mai solide, ca să nu mai vorbim de băutori.

Elvețienii sunt grozav de preocupați de mâncarea rămasă între dinți după o masă. Stomatologia elvețiană nu are nici o vină. După cum vinovată nu este nici consistența alimentației elvețiene. Este doar dorința obsesivă de a curăța orice urmă a resturilor care ar putea duce la apariția cariilor. După mese, scobitorile sunt puse serios la treabă. După câte un prânz de afaceri, oamenii de afaceri pot fi văzuți la toaletă, spălându-se pe dinți. Și, când nu au la îndemână nici scobitori, nici periuță de dinți, elvețienii își curăță dinții sugându-și-i. Aceasta este explicația sunetelor ca de sărut care se aud în întreaga țară timp de trei sferturi de oră după fiecare masă.

Să sosești prea devreme este nepoliticos, iar să întârzi este de neiertat, ceea ce se soluționează de obicei printr-o sosire nepoliticos de prematură, în locul depășirii orei stabilite cu câteva minute de neiertat.

Când vine momentul plecării, politețurile se pot prelungi destul de mult, căci nici una dintre părți nu vrea să pară prost crescută, manifestându-și dorința de a se despărți de cealaltă. Despărțirile la elvețieni parcurg mai multe etape, durând adesea aproape o oră, de la declarația inițială, făcută așezat, că s-a făcut vremea plecării, trecând prin diverse faze în picioare, unele cu paltoane, altele fără. Cea mai vie conversație a serii se desfășoară în pragul casei și afară, în stradă.

Tineri

Conform tradiției, copiii sunt crescuți în spiritul maximei cu sonoritate victoriană care spune că ei trebuie auziți, dar nu văzuți. Educația elvețiană este autoritară și nimeni nu se așteaptă ca ei să pună sub semnul întrebării sau să conteste ceea ce au fost învățați. Dar, probabil ca reacție față de devotamentul părinților pentru muncă și de sistemul atât de sistematizat, tineretul elvețian este printre cele mai radicale din Europa. Își pot permite să fie radicali: se estimează că banii de buzunar aflați la dispoziția copiilor elvețieni egalează produsul intern brut al unui stat african mai mic.

Obsesii

A aerisi e omenește

Elvețienii sunt victima multor obsesii. Una dintre cele mai adânc înrădăcinate este preocuparea față de aer.

În casele elvețiene, mișcarea necontrolată a aerului sub formă de curenți este detestată. Elvețienii cred că expunerea, fie și timp de câteva secunde, la un curent de aer aduce omenirii toate relele posibile. De aceea, la construirea caselor și apartamentelor, se fac eforturi riguroase pentru a elimina fie și cea mai mică șansă a pătrunderii vreunui curent. Cu toate acestea, în fiecare dimineață, par să uite de fobie când deschid larg ferestrele, pentru a scoate așternuturile la aer.

În afara locuințelor, grija față de calitatea aerului a atins proporții de manie. Elvețienii și-au botezat până și adăposturile atomice de sub case „pivnițe cu aer protejat”. Ca și cum insula lor fără ieșire la mare ar avea o sursă proprie de aer și nu ar avea nici o importanță ce fac alte popoare cu al lor.

În ziare apar zilnic buletine despre nivelul ozonului, al bioxidului de sulf și al azotului. Nivelul poluării aerului este o chestiune de interes politic, la fel de importantă ca și rata șomajului. Se pierde și se câștigă alegeri în funcție de capacitatea politicienilor de a administra aerul.

Elveția a fost prima țară europeană care a introdus convertorii catalitici obligatorii, de care dispun acum trei sferturi din mașini. Toate unitățile de încălzire centrală sunt verificate periodic în ce privește conținutul de gaze toxice și, dacă se constată că nu corespund limitelor strict impuse, ele trebuie schimbate pe cheltuiala proprietarului.

Ironia face ca elvețienii să fie fumători înrăiți și interzicerea fumatului în locuri publice să se facă lent și cu mare greutate. Cotidianul de calitate elvețian *Tages Anzeiger* face chiar referire la Ziua Internațională Împotriva Fumatului ca fiind Ziua Fumatului.

Controlul și curățirea

Elvețienii au o dorință insatiabilă de a ține sub control tot și pe toți cei care se află în țara lor. Toți locuitorii trebuie să se înregistreze la biroul local de evidență a populației atunci când se mută într-o localitate și să se scoată din evidențe atunci când pleacă.

Și natura a căzut pradă acestei fixații: râurile nu mai sunt lăsate să șerpuiască leneș prin țară, provocând inundații după bunul plac. Râurile elvețiene curg ordonat în linii drepte printre maluri de beton și nu vor îndrăzni în veci să producă inundații. În multe orașe și sate, numeroase pâraie sunt captate în conducte subterane, pentru a mări la maximum spațiul de la suprafață. Se face simțită acum tendința de a le scoate iar din subsol, dar tot prin albiile făcute de mâna omului curg, nu prin ale lor proprii. Pășunile de pe înălțimi sunt secate de apă prin intermediul unui sistem elaborat de șanțuri de canalizare și, în consecință, împeștrite cu capace de canal.

Curățenia elvețiană poate merge până la absurd. Precum muncitorul angajat să dezlipească guma de mestecat de pe peroanele de cauciuc antiderapant ale gării din aeroportul de la Zürich. Indicatoarele de pe străzi și autostrăzi nu numai că sunt spălate periodic, ci și înlocuite cu unele identice, la primul semn de strop de rugină. Locuitorii din Lucerna și Kriens fac curățenia de primăvară până și pe munte, Pilatus, în a treia sâmbătă din luna iunie, adunând gunoaiele și reparând potecile.

Prin comparație, obligația de a spăla periodic scările care duc la apartament (care face, de obicei, parte din contractul de închiriere) pare o banalitate.

Nu-i afacere mai bună ca zăpada

Iernile elvețiene și obsesia elvețienilor de a ține sub control tot ce se găsește în interiorul granițelor lor face ca, din când în când, nici zăpezii să nu-i vină ușor să cadă. La vederea primilor fulgi, sunt trimise legiuni de pluguri să împingă, să sufle și, în general, să miște zăpada de colo-colo prin țară. Fermierii își pun pluguri la tractoare, angajații primăriei sar în utilaje sofisticate de manevrare a zăpezii și o flotă întregă de vehicule specializate se dezlănțuie pe autostrăzi, ulițe de țară și poteci, pentru a respinge invazia albă.

Străzi și trotuare, stații de autobuz și tramvai sunt viguros curățate de zăpadă și gheață. Camioane mari duc ofensatoarea materie undeva, departe, unde nu va mai fi văzută niciodată. Înainte de zorii zilei care urmează ninsorii, proprietarii caselor pot fi văzuți făcând cărări prin zăpadă până la ușă. Trenurile continuă să sosească la timp, avioanele decolează și aterizează pe aeroporturi și angajații ajung în fabrici sau birouri fără să întârzie, în condiții în care orașe precum Londra, Parisul sau New York-ul s-ar închide timp de mai multe zile.

Pe aripile vântului

Vântul este un lucru asupra căruia elvețienii încă nu dețin controlul, și în special marea creație alpină denumită *Föhn* (pronunțat undeva între fon și fen). Acesta este un vânt care vine dinspre Mediterana, trecând pe deasupra Alpilor. *Föhn* este, de asemenea, cuvântul german pentru uscătorul de păr și descrie foarte bine calitățile acestui vânt. El aduce aer cald, poate avea viață foarte scurtă și ba pornește, ba se oprește, exact ca aparatul omonim.

Este o greșală ușor de înțeles să crezi că *Föhn*-ul este exact ce lipsește nordului Elveției în zilele reci și mohorâte de iarnă. Dar nu, vântul acesta e blestemat și, când bate, apar migrenele, rata sinuciderilor crește, șoferii încep să provoace accidente și îndeobște docilii elvețieni o iau razna. Dacă alte popoare dau vina pentru suferințele lor pe guvern și politicieni, elvețienii învinuiesc *Föhn*-ul.

Bogăția mediului

După ce au atins cel mai ridicat nivel de trai din lume, elvețienii și-au concentrat atenția colectivă asupra mediului încă din anii 1970.

Cam o jumătate de milion din cea mai mare conurbație a țării locuiesc de jur-împrejurul lacului Zürich. Ca toate apele liniștite ale lacurilor elvețiene, și acesta este un potențial canal deschis. Doar că apa lacului e limpede, o sursă importantă de apă potabilă și, vara, un minunat loc pentru înot.

Tot ce se poate recicla se reciclează: sticlă, aluminiu, containere de oțel, baterii, telefoane mobile, chiar și hârtia igienică. Grăsimea din tîgaie nu se aruncă pur și simplu la canal; toate elementele cu potențial poluant sunt depozitate în puncte de colectare speciale, pentru a fi tratate și eliminate în mod adecvat.

Pentru a-i face pe producători să utilizeze mai puțin carton și hârtie, clienții sunt îndemnați să lase ambalajele la magazine. Timp de mai mulți ani, laptele s-a vîndut în pungi de plastic reci, lipicioase și moi, de un litru, pentru a salva copacii necesari producerii de cutii, dar prea multele scurgeri din frigider au pus capăt acestei idei. Pungile și sacoșele de plastic sunt, firește, reutilizate de multe ori.

Publicul elvețian trebuie să se gîndească de două ori înainte de a arunca ceva. Sunt zone unde gunoiul nu se ridică decât dacă este lăsat afară în pungi special aprobate sau în saci cu etichete oficiale pe ei. Sacii de gunoi și etichetele costă de cîteva ori mai mult decît sacii standard, ceea ce a dat naștere fenomenului de „turism gunoier”, prin care locuitorii dintr-un cartier își duc gunoiul în alte cartiere, unde aceste reglementări nu se aplică încă. Așa se explică de ce pe pubelele din zonele publice scrie „Nu pentru gunoi menajer” și de ce, de multe ori, ele au un capac cu lacăt și un orificiu mic, care permite doar trecerea obiectelor de aruncat de dimensiuni foarte mici.

Elvețienii au investit masiv în incineratoarele comunitare, care nu numai că ard curat gunoiul menajer datorită unui sistem sofisticat de filtre, ci furnizează și apa caldă prin conducte bine izolate, pentru blocurile de apartamente cu încălzire centrală. Unicul mare dezavantaj al acestui vis ecologic îl reprezintă faptul că elvețienii, incapabili să producă singuri suficient gunoi pentru incineratoare, au fost nevoiți să importe gunoi, adus cu camioanele din Germania și Italia, cu cheltuieli mari și pagube la fel de mari produse mediului.

Toate frigiderele noi, toate congelatoarele și aparatele electrice de uz casnic, precum televizoarele, se pot vinde numai cu o „taxă de dezmembrare”, prin care se finanțează reciclarea aparatelor vechi, pe care magazinele sunt obligate să le primească chiar dacă nu au fost cumpărate acolo.

Dar exemplul suprem de reciclare este cel al mormintelor. Elveția este o țară mică și terenul este limitat și scump, de aceea, după 25 de ani sub

pământ, leșul elvețianului mediu se poate aștepta să fie scos și folosit ca îngrășământ, lăsând o groapă valoroasă să fie refolosită de cineva care are nevoie mai mare.

Trenule, mașină mică

Elvețienii au o relație ambivalentă de dragoste și ură cu mașina lor. Pe de o parte, au mai multe Ferrari-uri pe cap de locuitor decât orice altă țară din lume, dar pe de alta, mulți alți elvețieni detestă aprig mașina.

Mașinile și șoferii lor sunt, în anii din urmă, ținta atacurilor. În orașe s-a redus numărul locurilor de parcare, semafoarele sunt reglate în așa fel încât să lase să treacă doar șase mașini, iar șoferilor care așteaptă li se ordonă să oprească motorul sau, în caz contrar, sunt amendați. Reziidenții plătesc sute de franci pe an numai pentru dreptul de a parca pe stradă, fără garanția unui loc anume. Limitele de viteză, aplicate cu strictețe, au fost reduse și prețurile la carburanți au crescut cu 20%. Chiar și rețeaua națională de autostrăzi a rămas neterminată timp de douăzeci și cinci de ani pentru că grupurile de presiune împotriva mașinilor au susținut că mai multe șosele vor aduce un trafic mai intens. Ca reacție, a luat naștere un partid politic care să îi reprezinte pe urgisiții proprietari de mașini, cu originalul nume de Partidul Mașinilor (*Auto-Partei*, redenumit mai apoi Partidul Libertății). Este neclar cum ar trebui să voteze mașinile, dar partidul a atins o coardă sensibilă, câștigând în același timp și șapte locuri în parlament.

Mulți ani trăiască

În multe societăți, ziua de naștere este o zi sacrosanctă. În Elveția, ți se cere data nașterii pentru orice. Nu ai nici o șansă să câștigi un concurs sportiv dacă arbitrii nu-ți știu data nașterii. De la declarația de venit la formularul completat la hotel, ți se cere să îți divulgi data nașterii de câteva ori pe zi.

Arborarea drapelului

Puține popoare își arborează drapelul cu mai mult elan și mai des decât elvețienii. După ce treci granița, este greu să te mai îndoiești că ai intrat într-adevăr în Elveția: steagurile flutură pretutindeni. Drapelul seamănă, din multe puncte de vedere, cu poporul și cu caracterele Helvetica, pe care le-a dat omenirii: simplu, dar inconfundabil. Crucea albă pe fond roșu este curată, clar definită și limpede, iar drapelul nu seamănă cu nici un altul pe lume, căci este pătrat, reflectându-i perfect pe oameni.

De la fabrică la lotul agrar, de la hotel la casa de vacanță, nu este nevoie de o scuză pentru a arbora crucea elvețiană. Și nu este numai drapelul elvețian, ci steagul fiecărui canton în parte. Proprietarii de restaurante din munți arborează câteva drapele ca să arate potențialilor clienți care urcă gâfâind spre ei că localul este deschis.

Calitatea lucrării

Elvețienii au abandonat de mult speranța de a produce ceva ieftin, găsindu-și, în schimb, o nișă la capătul opus al spectrului. Desigur, lucrurile scumpe se vând doar dacă sunt de cea mai bună calitate, iar denumirea de Elveția este sinonimă cu buna calitate; ceea ce a dat naștere unei alte obsesii. Casele elvețiene nu se împacă deloc cu burlanele de plastic, la fel ca restul lumii, sau cu lipsa lor completă, ca în Statele Unite. Jgheburile și burlanele elvețiene sunt făcute din cuprul de cea mai bună calitate și, asemenea celor mai multe dintre obiectele produse de elvețieni, sunt făcute ca niște tancuri, menite să dureze o mie de ani.

Betonul, de preferință armat și gros de un metru, este unul dintre materialele preferate de construcție în Elveția. De la biserici la zidurile care împrejmuiesc grădina și de la tuneluri care sfredelesc muntele la pasajele supraterrane pe autostradă, betonul este folosit cu asemenea dărnicie, încât nu poți decât să deduci că elvețienilor li se pare atrăgător.

Toate orașele și satele elvețiene sunt într-o stare de permanentă renovare. Macaralele domină orizontul, pe măsură ce se repară clădire după clădire. Construcțiile sunt eviscerate, până nu rămâne decât cochilia. Se instalează acoperișuri și dușumele noi, straturi triple de tencuială, cabluri cu fibră de sticlă și echipamente luxoase din perete în perete.

Rezultatul final seamănă tulburător de mult cu felul în care arăta clădirea înainte de a începe lucrările. Este un proces fără sfârșit. Odată lucrul terminat la o clădire, muncitorii se mută la următoarea. După douăzeci de ani, totul se ia de la capăt.

În mâinile cuiva mai puțin priceput, o stație de autobuz este doar un stâlp înfipt în pământ, cu un indicator în vârf. Stațiile de autobuz elvețiene costă milioane de franci și încorporează stații electrice pentru alimentarea automatelor de bilete computerizate. Trotuarul dimprejur trebuie reacoperit, la fel ca și strada, cu un material special, care nu lasă apa de ploaie să se adune și mașinile în mers să îi stropească pe călătorii care așteaptă. Bineînțeles că pe indicatoare trebuie să se afle ceva mai elocvent decât cuvintele „Stație de autobuz”, de aceea fiecare stație este botezată cu un nume al ei. După ce se toarnă betonul este instalată, în fine, o banchetă, plus un coș de gunoi regulamentar, pentru biletele folosite (dar categoric nu pentru gunoiul menajer).

Sisteme

Întreaga temelie și dezvoltare a succesului obținut de Elveția se bazează pe elaborarea și respectarea absolută a unor sisteme fără număr. Departe de a se mulțumi cu faptul că oamenii muncesc cât de mult și de eficient este posibil, elvețienii insistă ca și obiectele neînsuflețite să funcționeze perfect, ceea ce și fac.

Nici un elvețian n-ar visa măcar să demareze o acțiune, fie ea afacere sau distracție, fără a fi obținut mai întâi aprobările corespunzătoare. Acestea îi vor impresiona ulterior atât de tare pe toți cei implicați, fie ei oameni sau mașini, încât vor garanta desfășurarea fără cusur a operațiunii. Nici o mașină elvețiană, de exemplu, după ce a fost supusă pregătirilor riguroase și apoi a trecut inspecția amănunțită pentru vehiculele mai vechi de trei ani, nu mai îndrăznește vreodată să se strice.

Transportul public

Elveția este traversată în cruciș și-n curmeziș de o rețea elaborată de trenuri, autobuze, troleibuze, tramvaie, funiculare și nave cu aburi, administrate de companii naționalizate sau de stat, care funcționează în perfectă armonie. Biletele universale pot fi cumpărate din orice colț al țării până în oricare altul sau de pe un vârf de munte pe altul și toate serviciile se îmbină desăvârșit, cu întârzieri minime.

Transportul în comun este mai mult decât un sistem, devenind aproape o obsesie. Când intră în vigoare, la începutul lunii mai a fiecărui an, mersul trenurilor este pe prima pagină a ziarelor, atât de mare este interesul publicului elvețian față de transport.

Nu mai este nevoie să ne întrebăm dacă mijloacele de transport în comun sunt curate, eficiente și punctuale: majoritatea trenurilor sosesc la secundă și 95% au întârzieri mai mici de patru minute.

S-au investit și se investesc sume mari de bani în materialul rulant nou, în șine, tuneluri și în tehnologia de ultimă oră. Adăugați la toate acestea câteva ingrediente de modă veche precum munca îndârjită și obțineți rețeta ideală a succesului. Un tren elvețian murdar este mai rar

decât unul cu întârziere. Căile Ferate Federale Elvețiene obțin, din când în când, chiar și un profit.

Trenurile sunt unul dintre puținele locuri unde elvețienii, care în mod obișnuit își stăpânesc foarte bine sentimentele, lasă să se vadă tumultul interior. Aici, calmul vagoanelor de cale ferată este distrus de răsfoitul violent al paginilor de ziar și pasagerii își manifestă opinia față de ce au citit într-o formă nonverbală. Căile ferate elvețiene au deja compartimente speciale, unde telefoanele mobile, vorbitul și copiii zgomotoși nu sunt acceptate. Nu mai trebuie să rezolve decât problema răsfoitorilor de ziare și vor fi inventat paradisul pe șine.

Pentru că nu au văzut nici un motiv pentru a desființa tramvaiele, elvețienii au continuat să construiască rețele în orașele mai mari, astfel încât astăzi, tramvaiele lor nu mai fac zgomot aproape deloc. Ca niște piloți ai străzilor, manipulanții începători iau primele lecții într-un simulator de multe milioane de franci, înainte de a li se permite să circule pe șine. În orașe, tramvaiele au un program strict și, dacă vreunul întârzie un minut, călătorii care așteaptă devin neliniștiți și încep să cerceteze orarul afișat în stație și să se uite la ceas. Când tramvaiul sosește, manipulantul este întâmpinat cu priviri crunte și poftit să își explice rătăcirea. Manipulanții din Zürich sunt într-o permanentă frenezie să respecte orarul și nu se sfiesc să lase pe jos călători care aleargă evident pentru a prinde tramvaiul. La Berna, unde lucrurile se mișcă mult mai lent, manipulanții îi scot din sărite pe toți ceilalți călători, așteptându-i pe toți leneșii și întârziații să urce. Aceasta este principala diferență dintre cele două orașe.

Mii de obiecte se pierd în fiecare an în mijloacele de transport în comun din Elveția. Recuperarea obiectelor pierdute se face fără probleme, prin intermediul unui sistem strict: trebuie să poți spune în ce autobuz, tramvai sau tren ai pierdut obiectul respectiv, împreună cu data și ora. Toată șmecheria este să rătăcești lucrurile în mod ordonat.

Reguli pe drum

Modul de a conduce pe autostrăzile elvețiene reflectă viața din Elveția. Individualul nu are loc de manifestare. Toată lumea circulă în

masă, cu 5 kilometri pe oră (3 mile pe oră) peste limita de viteză (la 6 kilometri pe oră intră în funcțiune camerele). Mersul mai încet atrage critici din partea celorlalți șoferi; acestea se manifestă sub forma „statului în fundul șoferului din față”, pentru a-l obliga să mărească viteza. Singura modalitate în care un șofer elvețian își poate demonstra caracterul individual este să nu poarte centura de siguranță. Numai 75% din șoferi poartă centura în oraș și încă și mai puțini o pun în zonele vorbitoare de italiană și franceză, mai individualiste. Este o altă sursă de venit pentru poliție, care trage periodic pe dreapta pe șoferii neprinși în centuri și le aplică amenzi usturătoare.

Amenzile permanente din partea poliției și regimul polițienesc aplicat de restul șoferilor au făcut din conducătorii auto elvețieni o comunitate indispusă. În pofida examenelor dure – actualizate o dată la câțiva ani prin încorporarea testelor scrise de două ore și a probelor practice exhaustive, la volan – șoferii elvețieni nu dau dovadă deloc de răbdare și adesea intră unul în altul, aparent fără motiv.

Singurii pe care se pot răzbuna sunt pietonii. Traversarea străzii este o operațiune riscantă, deși trecerile de pietoni abundă. Toți pietonii elvețieni care traversează au o trăsătură comună, în aceea că merg de două ori mai încet decât în mod obișnuit și rar aruncă o privire în lateral, mașinilor care au oprit să îi aștepte. Autoritățile au lansat chiar și o campanie pentru a convinge cele două părți să stabilească un contact vizual – teoretic, preferabil contactului dintre bara de protecție și picior. Nu este de mirare că traversarea mai sigură se face pe oriunde altundeva, când te gândești că 60% din accidentele cu pietoni au loc pe zebre.

Numerele de înmatriculare aparțin șoferului, nu mașinii, și, de obicei, rămân în posesia lui pentru tot restul vieții sale pe patru roți. În consecință, numerele arată nu cât de veche este mașina, ci cât de vechi este șoferul. Sistemul acesta face ca vehiculele implicate într-un incident rutier să fie relativ ușor de depistat. Și, în același timp, oferă pretextul pentru echivalentul elvețian al câinelui care dă din cap în lunetă: pernuțe pe care este brodat numărul șoferului.

Evident, fiecare canton își are propriile plăcuțe de înmatriculare (pe care prima și ultima literă sunt folosite ca prefix, de exemplu GE pentru Geneva, BE pentru Berna) și, pentru cazul în care locuitorii unui canton vor să afle proveniența unui vehicul, pe număr apar și drapelul național și

cel al cantonului. Ca avertisment adresat celorlalți șoferi, numerele dealerilor conțin litera U.

Educația

Din multe puncte de vedere, Elveția este o țară de modă veche. Lucruri care în majoritatea celorlalte societăți s-au resemnat de mult să nu funcționeze, cum ar fi un sistem bun de transport în comun și un învățământ de stat eficient, sunt bine, mersi, înfloritoare aici.

Părinți cu buzunare bine căptușite și politicieni de vârf sunt mulțumiți să își trimită copiii la școlile de stat și recurg la sistemul de învățământ privat numai dacă au un copil cu probleme. În urma examenelor se stabilește dacă elevii intră la liceu, în învățământul secundar sau în cel profesional. După ce au căzut, în fine, de acord ca anul școlar să înceapă în aceeași zi în toate cantoanele, elvețienii întrerup acum școala sâmbăta dimineața, dar cei mai mulți copii continuă să meargă acasă pentru masa de prânz.

După școală, urmează instruirea. Toți elvețienii sunt instruiți să fie ceva, inclusiv casnicele. Ucenicia este privită ca extrem de importantă și, indiferent de meserie, ucenicia este obligatorie. Ea nu durează șase luni la locul de muncă, ci trei sau patru ani de studiu serios, cu examene la final.

Profesorii, bine plătiți și respectați, sunt ei înșiși un bun exemplu pentru sistemul de instruire. O educatoare face ucenicie timp de patru ani și, pe lângă materiile din programă, multe trebuie să studieze și psihologia infantilă. O coafeză elvețiană trebuie să aibă patru ani de ucenicie, iar un șofer de camion trei ani. Chiar și Sf. Nicolae (Moș Crăciun), înainte de a i se da drumul printre tinerii vulnerabili, trebuie să facă un curs la care învață ce este și ce nu este dăunător din punct de vedere psihologic pentru copii. E mai mult decât un costum roșu, o barbă albă și exclamații de „Io-ho-ho!”

De aceea, bricolajul nu a prins în Elveția. Nu pentru că elvețienii nu ar avea timp pentru așa ceva sau nu ar vrea să economisească bani făcând lucrurile cu mâna lor, ci pentru că nu cred că este posibil să faci lucrurile singur, acasă. Este clar că, dacă un instalator sau un electrician are nevoie de o pregătire de patru ani, munca lui nu poate fi realizată de mâini

neinstruite, în weekend. Până și schimbatul unui bec este abordat cu oarece emoție. Rezultatul îl constituie un popor de oameni cu un nivel de pregătire foarte ridicat în toate domeniile imaginabile și, până nu demult, un loc de muncă garantat pentru orice candidat cu calificarea necesară.

Universitatea nu este la fel ca în alte țări, mai puțin evaluate. Nu are nici un sens să vii cu hârtii din altă parte, care atestă realizările deținătorului. Acestea sunt lipsite de orice valoare, iar pătrunderea pe venerabilele porți ale universităților elvețiene nu se poate face decât prin obținerea calificativelor impuse de sistemul elvețian. După care, elvețienii îți vor spune că standardele lor pentru gradele academice sunt mult mai înalte și, în consecință, mult mai valoroase decât oriunde altundeva.

Viața în armata elvețiană

Armata elvețiană nu este celebră doar pentru bricegele sale, ci și pentru faptul că din ea face parte orice bărbat elvețian sănătos între 20 și 34 de ani, sau până va fi acumulat 260 de zile (deși, în ziua de astăzi, există și alternative în serviciile sociale, în locul serviciului militar).

Departate de a fi o țară de pacifiști, Elveția este agresiv de neutră, cu o armată potențială de peste o jumătate de milion de oameni. Toți acești soldați își văd de treburile lor zilnice – la bancă, la fermă și așa mai departe – în timp ce acasă, în dulap, stă agățată uniforma și, încă mai uimitor, în lada din pod stă culcată pușca. În casele elvețienilor există 1,5 milioane de arme militare, ceea ce a avut drept rezultat circa trei sute de morți anual, până în 2007, când a fost modificată legislația. Acum, muniția este păstrată în arsenale centralizate.

Nu este un lucru neobișnuit să vezi persoane în civil, pe biciclete sau în tramvai, cu arme militare atârnată pe umăr. Ele sunt pe drum spre locul unde își antrenează reflexele prin intermediul tragerilor obligatorii.

Elvețienii au recunoscut, în fine, paradoxul de a fi întreținut o armată mare, dar de a nu fi purtat nici un război mai de doamne-ajută în ultimii 500 de ani. De aceea, numărul a scăzut de la unul mai mare decât în majoritatea dictaturilor militare la 220.000 și s-au făcut reduceri drastice. De exemplu, porumbeii călători și „brigada de bicicliști” au fost, în sfârșit, desființate.

S-a afirmat că motivul penuriei de războaie constă în impresionanta capacitate defensivă a Elveției. Adevărul este că nici un dictator amețit de putere nu va ataca țara în care și-a pus la adăpost milioanele secrete.

Timpul liber și distracția

Timp de secole, conservatorii elvețieni au fost convinși că munții sunt făcuți doar pentru a crește vaci și a cânta din *alphorn* pe ei. Apoi, în principal datorită claselor nobile și lipsite de griji din societatea britanică, în prima jumătate a secolului XX, lucrurile s-au schimbat. Vacile sunt și acum mulse și *alphorn*-ul își trimite sunetul melancolic, dar peisajul rural, ca de pe o cutie cu bomboane de ciocolată, rezonază acum la alte melodii.

A schia sau a nu schia, aceasta este întrebarea

Elvețienii nu au abordat niciodată schiul cu același fanatism ca oaspeții lor din țările de câmpie. Bunul simț, prudența națională și faptul că, oriunde în Elveția, ai munți la depărtare de mai puțin de un ceas, au făcut ca schiul să fie privit cu un aer de nonșalanță. Numai când vremea și zăpada sunt fără cusur pot fi văzuți elvețienii în număr mai mare pe pârtii. Nici nu mai trebuie spus că toți au învățat să schieze înainte de a merge. Chiar și așa, ei își petrec la fel de mult timp mâncând, bând și stând la soare ca și schiind.

Mult mai satisfăcător pentru ei este faptul că alte nații sunt moarte după acest sport și se arată doritoare să vină și să cheltuie averi în stațiunile lor de schi. Fermierii dețin numeroase ski-lift-uri și terenuri pe care se practică schiul. Ca rezultat, adesea ski-lift-urile nu au legătură unul cu altul și ești nevoit să mergi pe jos o oarecare distanță pentru a ajunge de la unul la celălalt. Fermierul Müller nu vede în ruptul capului de ce ar lungi ski-liftul, pe cheltuiala lui, pentru a-i ajuta pe clienți să ajungă până la cel al fermierului Meier. Schiorii elvețieni văd în aceste intervale din sistem ocazia ideală pentru a-și încălzi musculatura, cu ajutorul unui marș susținut.

Mersul și vorbitul

Vigurosul sport denumit *Wandern*, adică drumețiile, sau măcar mersul pe jos în ritm alert este practicat cu dăruire mai ales de elvețienii de origine germană. Partea lor de țară este sufocată de rețele complicate de poteci pentru mersul pe jos. Când se întâlnesc pe aceste poteci, ei se salută cu un termen de cod secret. Acesta este *Grüetzi* sau o variantă a lui. Din felul în care este rostit, cei care îl aud pot recunoaște de unde vine vorbitorul. Ceea ce duce adesea la dezbateri aprinse între tovarășii de drumeție, care nu iau sfârșit decât odată cu întâlnirea și *grüetzi*-zarea altor plimbăreți. După care se reiau cu vigoare reînnoită.

Elvețienii francofoni nu sunt la fel de înamorați de drumeții, iar în partea italiană, singurii care pot fi văzuți mergând pe jos sunt elvețienii vorbitori de germană, care *grüetzi*-zează, veniți în concediu.

Plecarea în vacanța de vară

Lunile iulie și august sunt martorele unui exod de populație care își părăsește birourile. Orarele autobuzelor din orașe și ale tramvaielor se reduc, pentru că atât conducătorii lor, cât și pasagerii pleacă în concediu.

Numeroși elvețieni se mulțumesc să-și petreacă vacanța între propriile granițe. E greu să găsești altundeva un peisaj montan mai frumos, iar ei știu că mâncarea va fi bună, instalațiile sanitare eficiente și, oricum, când ieși din cantonul tău e ca și cum ai pleca în străinătate. Dar salariile mari și puterea francului fac din elvețieni călători care străbat lumea frecvent, chiar dacă fără să iasă în evidență. Înainte de a vă reipoteca locuința pentru a petrece „o vacanță de vis” în Bali, fiți atenți: acolo supermarketurile sunt pline de angajați elvețieni – care și-au plătit, toți, vacanța cu bani gheață.

Timpul de joacă al celui ce muncește

Munca intensă este urmată de distracție. Un popor divers și individualist produce moduri diverse și individualiste de a-ți petrece timpul liber.

Verile elvețiene sunt cele când orașele și satele ies în masă pentru a urmări festivalurile de *Schwingen*, o formă tipic elvețiană a luptelor de

amatori, în care tineri voinici, în tricouri și cu pantaloni scurți și largi peste pantalonii lungi, se înfruntă, încercând să se doboare unul pe altul. În minusculul cătun Unspunnen, de lângă Berna, locuitorii, îndeobște oameni cumsecade, plictisiți să tot dea unul cu altul de pământ, au inventat o sport propriu, lupta cu bolovanul, denumit *Unspunnen-stein*, bolovanul din Unspunnen. Bărbați duri și îndrăzneți vor să afle cine poate azvârli pietroiul, care cântărește cât un om în toată firea, cel mai departe. Pentru cei care doresc să evite hernia, există o altă formă de *Schwingen*, denumită *Fahnenschwingen* sau lupta cu steagul, în care, de regulă, steagul iese învingător.

Hornussen este o variantă a golfului, care se joacă utilizând crose încovoiate, de către oameni fără nici cea mai vagă idee care este codul vestimentar pe un teren de golf. Niște yo-yo-uri mici și negre, de plastic, sunt proiectate prin lovire de pe suporturi mari, în formă de pană. Alți jucători bravi, ca să nu-i numim de-a dreptul fără minte, încearcă apoi să intercepteze aceste proiectile aruncând în aer niște bătae mari, fasonate de mână. Aceste bătae seamănă dubios de mult cu indicatoarele de „Atenție, taur”, smulse de pe pășunea din apropiere.

Elveția are nu mai puțin de 29 de circuri înregistrate oficial și aproape că nu există oraș sau sat care să nu găzduiască în fiecare an un circ.

Ca și restul Europei, elvețienii sunt mari amatori de fotbal. Cei mai puțin energici joacă *Jass* (pronunțat ias), un joc de cărți pentru care este nevoie de cărți speciale și care funcționează după reguli pe care doar cine s-a născut și a crescut în Elveția poate spera să le priceapă vreodată. *Jass*-ul este atât de popular, încât nu numai că se joacă în toate momentele libere, prin toate colțurile tuturor restaurantelor, ci are chiar și o emisiune de televiziune săptămânală dedicată lui.

În același timp, elvețienii sunt colecționari pătimași. Obiecte banale precum poleiala care acoperă micile containere de lapte pentru cafea, cu imagini pe diferite teme, sunt avid căutate. Clienții din restaurante pot fi văzuți lingând poleiala pe spate și apoi ștergând-o cu șervețelele de hârtie. Colecționarea ei este considerată *bünzlig* (lipsită de imaginație și plicticoasă), astfel încât bucățelele de poleială sunt strecurate în buzunar cu asigurarea că sunt păstrate pentru nepoțel. Librăriile vând albume pentru organizarea lor și pe seturile complete ale edițiilor limitate s-au obținut mii de franci la licitații.

Când țara a fost inundată cu monede false de 5 franci, poliția nu a izbutit să pună mâna decât pe un exemplar din miile de copii. S-a constatat curând că elvețienii colecționau înfrigurat banii și curând, falsurile de 5 franci treceau din mână în mână, între colecționari, în schimbul unor sume de până la 150 de franci.

Inteligența micului ecran

În medie, elvețienii se uită mult mai puțin la televizor decât alte popoare, ceea ce reflectă nu atât inteligența cetățenilor, cât slaba calitate a programelor lor de televiziune. Toate țările își au televiziunea pe care o merită, iar Elveția nu face excepție. Singura diferență este că, în Elveția, se prind și programele tuturor celorlalte țări.

Relieful muntos și aversiunea față de antenele de televiziune (a căror instalare pe acoperișurile caselor este interzisă în multe zone) are drept rezultat furnizarea programelor către cele mai multe locuințe prin cablu. Ceea ce oferă, în majoritatea zonelor de la o sută de programe în sus.

Produsele televiziunii elvețiene, disponibile, bineînțeles, în germană, franceză, italiană și, în momente ciudate ale zilei, în retoromană, tind să fie cam fără sare și piper. În principal, ele acoperă ceasuri întregi de dezbateri în legătură cu avantajele și dezavantajele viitoarelor referendumuri și unele dintre sporturile elvețiene mai obscure. Comediile de tip *sit-com*, denumite *Swiss-com*, sunt rare și încă și mai rar reușite.

Mâncarea și băutura

Mâncarea elvețiană este la fel de diversă ca și relieful. Aproape fiecare oraș sau sat își are propria specialitate: tort, plăcintă, desert, cârnat, vin etc. și, dacă nu are, inventează rapid una pentru a o vinde turiștilor. Mâncarea joacă un rol important în viața elvețienilor, iar numărul de restaurante o confirmă. Nici un pisc de munte nu e întreg dacă nu are un restaurant și dificultatea în a găsi locuri libere în restaurante stă mărturie pentru cât de răspândit este mâncatul în oraș.

Elvețienii iau micul dejun nesănătos de devreme, ceea ce înseamnă că începe să li se facă repede foame și iau gustarea de unsprezece pe la nouă. Pe la mijlocul dimineții nu se mai pot abține și trebuie să se așeze la masa de prânz. Ora prânzului este importantă în Elveția și se poate întinde pe parcursul a una sau chiar două ore, chiar și în zilele lucrătoare. De la unsprezece încolo, ei se salută cu formule culinare de genul lui „*Bon appetit*” sau „*En Guete*”, pentru a pune în funcțiune glandele salivare. Magazinele se închid, copiii vin acasă de la școală și tații dau o fugă de la birou, dacă nu e prea departe.

Prânzul se poate deduce din impozite, până la suma de 3.000 de franci pe an. În mod corespunzător, cei care lucrează de noapte pot să își deducă aceeași sumă pentru mese, deși șansele de a găsi vreun loc deschis unde să se servească mâncare după ora zece seara sunt ca și inexistente.

Dat fiind că ziua începe devreme, cel mai adesea, masa de seară este deja încheiată la ora 18,30. Dar nu e nici o supărare, pentru că aceasta le permite elvețienilor să se ducă la culcare devreme, pentru a se trezi din nou a doua zi cu noaptea-n cap.

Centura de muesli

Muesli, invenția doctorului elvețian Bircher- Benner, este, în țara sa de baștină, nu atât o formă de cereale pentru micul dejun, cât un pansament stomacal cremos, cu multe fructe, consumat de cele mai multe ori la prânz.

Mesele elvețiene sunt preparate cu grijă și legume proaspete, și se consumă încet, cu considerație. Majoritatea gospodinelor elvețiene privesc cu dispreț cina semipreparată, luată în fața televizorului, și alimentele congelate, din autoservire. În aceeași măsură, cuptoarele cu microunde și chiar ceainicele electrice sunt considerate inutile. Pentru mulți elvețieni, fast-food-ul este pur și simplu prea rapid.

Elvețienii de origine germană au dat omenirii *Rösti* – bucăți de cartof, prăjite în unt. Tot ei manifestă o tendință de a face exces de *Metzgete* (literal, măcelărire), adică diferite bucăți de la porc, de la adidași la sângeretele umflat, cu ficat.

După cum o demonstrează meniurile din restaurante, care oferă adesea friptură din carne de cal, elvețienii nu sunt un popor iubitor de animale. Cele mai multe orașe au o măcelărie pentru carnea de cal – este singurul magazin fără vitrine – și, în ciuda jenei de a expune produsele, popularitatea ei este în continuare mare; nici că se putea formulare mai potrivită decât cea apărută într-un ziar: „Prețul cărnii de cal rămâne în cursă”.

Meniurile variază în funcție de anotimp și toamna aduce *Wild Menü*. Nu chiar atât de incitante pe cât ar putea părea, ele sunt feluri de mâncare din vânat. Căprioara este acompaniată de castane, varză roșie și *Spätzli* (cocă preparată asemenea pastelor), toate însoțite de Sauser, un vin tânăr și parțial fermentat, care este roșu, ușor șampanizat și bun pentru diaree – pentru a o provoca, nu a o opri.

Băutura

Elvețienii țin la băutura și, în cel mai rău caz, devin vorbăreți, dar nici asta întotdeauna. Alcoolul se vinde liber și, la tonetele de pe stradă, cârnații sunt însoțiți de bere, ca să alunece mai bine. Berea la pompă, blondă și produsă de zeci de mici fabrici locale, dar care are același gust oriunde în țară, este mai ieftină decât apa minerală.

Apa minerală este un exemplu ideal al modului în care funcționează Elveția. Cei mai mulți locuitori ai restului lumii ar avea dificultăți în a numi o marcă de apă minerală elvețiană. Dar cum rămâne cu Perrier?

Franțuzească, credeți? Da, apa este franțuzească. Dar partea importantă, adică acțiunile, sunt elvețiene.

Vinurile elvețiene nu se bucură de reputație internațională, pentru că rareori mai apucă să iasă din țară, dat fiind că sunt consumate de elvețienii înșiși. Ori de câte ori însă se pune pe masă ginul sau whisky-ul, aceasta se face cu o măsură generoasă și, de obicei, însoțit de o priveliște foarte plăcută.

Elveția își are propriile specialități în domeniul băuturilor răcoritoare. Ceea ce a făcut dr. Bircher cu *muesli* – adică un produs sănătos și, în același timp, plăcut la gust – a reușit să facă firma elvețiană producătoare de băuturi nealcoolice Rivella, cu băuturile sale tipic elvețiene. Acestea sunt făcute din zer, un produs secundar al laptelui, și deloc pe atât de nelăcute pe cât s-ar putea crede. Consumate cu poftă de acei elvețieni care nu se mai consideră generația Pepsi, băuturile Rivella sunt disponibile și în varianta *light*, fără zahăr.

Elvețienii au învățat de mult cum se face cafeaua și servesc una dintre cele mai bune cafele din lume: tare, încărcată de arome și niciodată amară. Ceea ce nu se poate spune și despre ceaiul lor. Nu există plantă, floare sau buruiană pe care să nu o fi tăiat, uscat și apoi fiert, făcând din ea un fel de ceai. Au ceai pentru ficat, ceai pentru inimă, ceai pentru vezică, ceai pentru trezit și ceai pentru dormit.

Sănătatea

Elveția are o gamă întreagă de fonduri pentru sănătate, raționale și foarte eficiente. Ele sunt asemănătoare asigurărilor de sănătate, doar că nu sunt menite să scoată bani din bolile clienților.

În mod obișnuit, fondurile nu acoperă cheltuielile stomatologice. Dacă ar fi făcut-o, banii s-ar fi epuizat de mult. Onorariile dentiștilor elvețieni sunt atât de mari, încât este mai ieftin să iei avionul către oricare alt colț al lumii și să îți repari acolo dantura la o clinică privată, decât să lași pe vreunul din ei să-ți umble în gură. A apărut chiar și un tip de turism, „vacanțele la dentist” în țări cum este Ungaria, unde poți ajunge cu avionul, sta la un hotel de foarte bună calitate, petrece o săptămână la cumpărături între programările zilnice la dentist și tot ieși considerabil mai ieftin decât la prețurile din Elveția.

În ciuda tarifelor, Elveția colcăie de stomatologi, unul la fiecare 1.900 de guri (ceea ce reprezintă o dată și jumătate raportul din, să zicem, Marea Britanie). Datorită prețului ridicat al tratamentelor dentare, elvețienii au mare grijă de dinții lor. Când o plombă costă cât o cină de aniversare în doi și o coroană cât o vacanță la schi, gurile oamenilor devin rapid o investiție substanțială.

Doctori și asistente

Elveția se laudă cu un număr foarte mic de pacienți raportat la cel al doctorilor, de pacienți față de cel de paturi de spital și, din fericire pentru doctori, cu un număr mare de asistente raportat la cel de doctori. Cu tot acest aparat de supraveghere medicală, listele de așteptare pentru operații nu există, iar speranța de viață a elvețienilor este peste medie: 76 de ani pentru bărbați și 82 pentru femei.

În cantonul nord-estic Appenzell funcționează un concept prin excelență neelvețian; el îngăduie oricui să înființeze un cabinet medical. Astfel, acest colțișor de țară este plin-ochi cu toate felurile imaginabile de tratament, de la cele cu plante la vraci și la un număr impresionant de șarlatani.

Formele mai convenționale, tradiționale de tratament, sub forma stațiunilor balneare și a caselor de sănătate, sunt răspândite în întreaga țară. Elvețienii manifestă un interes ridicat față de chestiunile medicale, cu atât mai ridicat în cazul milionarilor excentrici, dispuși să plătească mari sume de bani în căutarea izvorului tinereții sau pentru un transplant de creier.

Chiar dacă în general, ca popor, nu se interesează prea mult de efectele fumatului sau de nivelul colesterolului, elvețienii cad relativ frecvent pradă pneumoniei – *Lungenentzündung*. Când nu se lasă doborâți de pneumonie, ei suferă de numeroase afecțiuni circulatorii – *Kreislaufstörungen*. Acestea variază de la relativ minorele *Blutstau*, un cheag sau un blocaj sangvin, până la colapsul total al sistemului circulator – *Kreislaufkollaps*. Oricare dintre aceste boli poate fi fatală și singură, dar elvețienii suferă continuu de una sau, uneori, de toate la un loc.

Din fericire, suferinzii au rareori nevoie să își ia fie și o singură zi de concediu medical. Secretul lor este ceaiul. După ce a diagnosticat problema, pacientul nu face decât să selecteze ceaiul potrivit, să bea vreo doi litri și să se bage în pat. Evrika! A doua zi de dimineață, este bine, mersi, înapoi la serviciu.

Majoritatea elvețienilor de peste 25 de ani suferă de *Hexenschuss* (lumbago), literal, „împușcătura vrăjitoarei”. Aceste vrăjitoare par să-și împuște în general victimele în spate. Remediul constă într-un pic de fizioterapie plătită din fondul de sănătate și, evident, un ceai pentru spate.

Pe primul loc în toate sferele, elvețienii au reușit să atingă numărul cel mai mare de cazuri de SIDA din Europa occidentală. Tagma medicală răspunde imediat că, la fel ca în cele mai multe alte fațete ale vieții elvețiene, explicația este că, pur și simplu, ei sunt mai bine informați în legătură cu ceea ce se petrece în țară.

Igiena

Igiena este una dintre pietrele de temelie ale existenței în Elveția. Cel mai invidiat atribut cu care se poate lăuda un elvețian este acela de *gepflegt* sau *soigné* – bine aranjat sau bine îngrijit. Femeile își acceptă sau își resping pretendenții în funcție de standardele de igienă personală.

În mod straniu, elvețienii permit intrarea cu câini în restaurante, deși multe restaurante modeste au toalete care nu numai că sunt destul de mari pentru a asigura loc pentru toți clienții, dacă se întâmplă să-i apuce burta în același timp, dar au și instalații a căror calitate și curățenie generală ar face posibil să mănânci, efectiv, de pe jos.

Nemulțumindu-se cu atâta, elvețienii și-au pus mintea la contribuție pentru a soluționa vechea problemă a scaunelor de WC din locurile publice. La o apăsare de buton, o învelitoare se prelinge pe lungimea colacului, acoperind scaunul cu o secțiune nouă, de plastic nefolosit. Numeroase locuințe se pot lăuda cu o măreață invenție elvețiană în materie de closete, capabilă să-ți oprească răsuflarea (sau măcar să-ți facă ochii să lăcrimeze), o combinație de WC cu jet de apă și bideu cu jet de aer cald, care produce senzația de lux suprem: mișcătorul, complet automatizatul Closomat. Acesta rezolvă dintr-o singură lovitură nevoia de a folosi hârtia igienică, ba chiar te spală și pe mâini.

Obiceiuri și tradiții

Elveția dă pe dinafară de obiceiuri și tradiții. Multe sunt locale și absolut ciudate, ca în nord-estul țării unde, pentru a sărbători Anul Nou după calendarul iulian (care vine la câteva săptămâni după ce Anul Nou se sărbătorește în restul lumii), cetățenii altminteri potoliți pot fi văzuți cutreierând pe câmpuri noaptea, purtând pe cap orice, de la o casă de păpuși la o grădină botanică.

Un an în providență

Anul elvețian decurge conform unui orar strict. El începe cu pompă, de Anul Nou, și sărbătorirea lui, care presupune artificii, șampanie și petreceri, se face atât de intens, încât în unele cantoane și ziua de 2 ianuarie este liberă.

Sezonul festivităților se sfârșește pe 6 ianuarie, de Bobotează. Atunci se vând prăjituri special făcute, în aluatul cărora este ascuns un crai micuț de plastic. Copilul norocos care găsește craiul și nu moare înecat cu el are dreptul să poarte tot restul zilei o coroană de carton și să dea porunci întregii familii.

Februarie aduce cu sine destulă zăpadă pentru ca până și mofturoșii elvețieni să meargă la schi, iar școlile iau o „vacanță sportivă” de două săptămâni. Această lună aduce și *Fastnacht*, vremea carnavalului, când costumele fanteziste se combină cu măștile și chipurile pictate. Festivitățile încep cu mâncare și băutură din plin, cu interpretarea de cântece satirice și scheciuri. Participanții la carnaval se trezesc la cinci dimineața sau chiar mai devreme, se îmbracă gros, după care trec la trezitul tuturor celorlalți. În această perioadă, elvețienii se pot îmbrăca oricât de ridicol doresc în public, fără ca nimeni să clipească măcar.

Etica la locul de muncă este perfect ilustrată de sărbătoarea anuală de primăvară de la Zürich, care durează o jumătate de zi și se numește *Sächsilüüte* (pronunțat sax-ii-luta), sau anunțul de la ora șase. Cu această ocazie, orașul Zürich primește o jumătate de zi de luni liberă de la serviciu. După ce toată lumea a mers la muncă luni dimineață ca de

obicei, la scurt timp după prânz începe sărbătoarea. Breslele defilează prin oraș și apoi se adună pentru a urmări incendierea unui om de zăpadă din carton. Toate acestea pentru a celebra faptul că iarna a trecut și, odată cu lumina mai lungă a zilei, breslașii pot munci iar mai multe ore.

Ziua dinaintea Vinerii Mari este denumită Joia Verde dar tratată și, în consecință, considerată o sâmbătă în ce privește orele de lucru, ceea ce înseamnă că magazinele și birourile se închid mai devreme. Asemenea „sâmbete” există pe tot parcursul anului, înainte de zilele de sărbătoare. Una este în ziua dinaintea Înălțării, la fel ca și Ajunul Crăciunului, doar dacă nu pică duminica.

În mai începe să se schimbe garderoba. Hainele de iarnă sunt agățate ordonat în pod, în dulapuri în care moliile nu au ce căuta, și hainele ușoare, cu mânecă scurtă, sunt scoase de la naftalină. Înainte de începutul oficial al verii, trebuie să-și mai facă apariția „Sfinții de Gheață”, cu ultima răsuflare rece a iernii. Numai după trecerea acestui ultim pericol este îngăduită plantarea mușcatelor în jardinierele de la ferestre.

În timpul lunilor de vară, nu există oraș sau sat în Elveția care să nu-și organizeze propria sărbătoare. Unele îi au rădăcinile adânc înfipte în istorie și slujesc unor scopuri speciale, precum *Fêtes de Vendanges*, când populația francofonă aduce mulțumiri pentru recolte, și mai ales pentru cele de struguri, organizând procesiuni. Alte sărbători nu sunt altceva decât un pretext pentru ca elvețienii să facă lucrul care le place cel mai mult (după muncă) și anume să stea ore întregi la mese lungi și inconfortabile, așezate pe capre de lemn, să mănânce cârnați la grătar și să dea peste cap pahare de plastic cu bere sau vin.

Pentru că verile și iernile elvețiene sunt anotimpuri bine definite, se profită cât mai mult de lunile calde. Odată cu zilele mai lungi, se deschid ștrandurile publice de pe malurile lacurilor sau de la piscinele din oraș. Restaurantele blochează trotuarele cu mese și scaune. Și confirmarea finală a faptului că stă să vină vare o reprezintă începutul săpăturilor și al lucrărilor de reasfaltare a rețelei de autostrăzi, exact în perioada cea mai aglomerată.

Când se închid școlile pentru vacanța de vară, cea mai mare parte a Elveției se închide odată cu ele. Verile sunt surprinzător de calde și de furtunoase în orașele de la altitudine mică și de aceea, cu prima ocazie, locuitorii lor le părăsesc.

1 August este sărbătoarea națională, adică alte artificii și mese pe capre de lemn. La cât de intens este celebrată această zi, e de mirare că ea a devenit oficial zi liberă în toate cantoanele abia în 1995, și chiar și atunci numai după obișnuitul vot.

Vara ia sfârșit, de obicei, cu o furtună puternică, într-o seară de duminică de la mijlocul lui august. Zilele răcoroase care urmează le dau posibilitatea elvețienilor să mai muncească puțin. Dar festivitățile locale continuă cu o serie neîntreruptă de petreceri de stradă, întâlniri ale vechilor colegi de școală și petreceri ale cluburilor din partea locului – pentru orice hobby există câte un *Verein* sau club și fiecare club organizează câte o petrecere.

În Elveția, Crăciunul este o afacere extrem de potolită. Familiile se adună în liniște în jurul brazilor de Crăciun naturali și toată lumea sărbătorește cu calm. Elvețienii se arată șocați de felul în care arată Crăciunul în Marea Britanie sau America, unde se mănâncă mult, se bea mult și se stă mult la televizor. Coifurile de hârtie și petardele nu-și au locul într-un Crăciun elvețian. Punctul central îl reprezintă seara de 24 decembrie. În mod evident, aceasta este o zi obișnuită de lucru, redusă la statutul de „sâmbătă”, în semn de respect față de ocazie. Marele avantaj al epuizării sărbătoririlor pe data de 24 constă în faptul că, după aceea, rămân două zile în care te poți pregăti să te întorci la muncă. Dacă este ca tradiția elvețiană a muncii să fie vizibilă cândva, atunci ea este vizibilă în perioada sărbătorilor de iarnă. Dacă Crăciunul și Anul Nou cad în weekend, nu se adaugă două zile în plus, din timpul săptămânii. Lumea se întoarce la lucru luni și speră ca la anul să aibă mai mult noroc.

Pe tot parcursul anului, sărbătorile sunt însoțite de feluri speciale de mâncare: prăjitura cu crai de Bobotează, omuleți de turtă dulce fără pic de turtă dulce în ei de Sf. Nicolae (6 decembrie). Nici Crăciunul nu face excepție și multe gospodine își petrec perioada postului făcând fursecuri. Fiecare are rețeta personală sau favorită pentru vreo zece feluri sau mai multe. Cumpărarea lor de gata de la magazin nu este încurajată și, ca și cum n-ar fi fost destule de făcut în perioada dinaintea Crăciunului, aceste fursecuri presupun ore întregi pentru prepararea și coptul acasă.

S-ar zice că nu există nimic mai plăcut, după ce ai terminat cu coptul, decât să pui picioarele pe un scaun și să te bucuri de roadele muncii tale. Dar nu: fursecurile nu sunt pentru consumul propriu. Ele sunt ambalate în

mici cutii de tablă și în pachete și împărțite prietenilor. Care prieteni, care au trudit la rândul lor ceasuri întregi în bucătărie, își prezintă propria ofrandă. Rezultatul final al acestui schimb este că toată lumea sfârșește prin a avea fursecuri pe care le consideră mult inferioare celor proprii.

Muzică pentru popor

Elvețienii se enervează rău când mult mai răspândita muzică germană – um-pa-pa, um-pa-pa – este confundată cu a lor. Muzica populară elvețiană, denumită *Hudigäaggeler* (pronunțat huudii-gakela), este o combinație specială de acordeon, clarinet și contrabas, de obicei în trio, mai puțin atunci când sunt patru. Uneori se cântă și la *Hackbrett* – literal, tocător. Acesta seamănă cu o țiteră, doar că, în loc să fie ciupite, strunele sunt lovite cu două linguri de lemn.

Faptul că nu există decât trei piese muzicale din stilul *Hudigäaggeler* nu le împiedică să fie interpretate zi și noapte, în întreaga țară. Există chiar și un post de radio care transmite cele trei piese una după alta, fără întrerupere, 24 de ore din 24. Elvețienilor le place muzica aceasta pentru simplul motiv că nu e străină.

Nu la fel de ușor de cărat ca o muzicuță, dar ceva mai sonor este *alphorn*-ul (a nu se confunda cu *alpenhorn*, destinat păstrării și menținerii în stare proaspătă a cerealelor pentru micul dejun).

Ca și *alphorn*-ul, iodlerul a reprezentat inițial un sistem de telefonie pentru țăranii de la munte. Astăzi, el este la fel de răspândit și în ținuturile de câmpie. Din când în când, în biserici, se țin chiar și slujbe cu iodlere. Sunetul singuratic al iodlerului este plin de melancolie, în principal pentru că iodleritul s-a răspândit în întreaga lume (un club există până și în Japonia) și elvețienii n-au scos nici un ban din el.

Guvernare și birocrație

Elveția nu este un stat socialist. Cetățenii ei se ridică și se prăbușesc prin propriile fapte. Atitudinea conform căreia, când lucrurile merg prost, este din vina guvernului sau guvernul trebuie să plătească dacă apar probleme financiare nu există. Datorită sistemului federal, elvețienii sunt mult prea aproape de autorități pentru a putea da vina pe ele și, atunci când plătește guvernul, știu cine va trebui să plătească guvernului: ei înșiși.

Democrația scăpată de sub control

Sistemul federal elvețian este ca o democrație scăpată de sub control. Dacă izbutesc să strângă suficiente semnături, cetățenii pot impune orice spre votare. Numai simțul măsurii tipic elvețian a împiedicat până acum dezbaterile propunerilor iresponsabile de tipul „bere gratis pentru toți”.

În Elveția, guvernarea nu este de tip antagonist, ca în Marea Britanie sau în Statele Unite, unde dreapta se opune la tot ce spune stânga și viceversa. Drept rezultat, nici în guvern nu există o opoziție în sensul tradițional al cuvântului. Însă tot mai mulți elvețieni asigură o contrapondere pentru propunerile guvernamentale. Dacă era după ea, conducerea țării aliea de mult țara la Uniunea Europeană, contribuia cu trupe la forțele ONU și introducea TVA-ul. Dar cetățenii sunt consultați în fiecare trimestru și își exprimă opiniile prin intermediul urnei de vot.

Consiliul Național, cu 200 de locuri, este ales printr-o formă de reprezentare proporțională din 1919 încoace. El se compune din patru partide politice principale, care dețin 75% din locuri și se împart în facțiuni (unde se alipesc partidele mai mici). Aceste partide acoperă întregul spectru politic: Radical Democrații sunt contrabalansați de Creștin Democrați, partidul „verde” și socialiștii „roșii” sunt temperați de blocul conservator. Indiferent însă de culoarea politică, rezultatul final este cenușiu.

Pentru cei care nu susțin ideea de reprezentare proporțională, există un al doilea organism, denumit Consiliul Statelor, în care fiecare canton își

trimite doi reprezentanți, indiferent de dimensiuni sau populație. Și trebuie să trimită doi, pentru a da posibilitatea jumătăților de canton să trimită unul.

Nu există un șef de stat sau un prim-ministru, ci doar o funcție onorifică, de președinte, ocupată printr-o rotație anuală – la urma urmelor, cineva trebuie să se întrețină cu demnitarii străini veniți în vizită. De aceea, elvețienilor le vine adesea greu să spună cine este președinte, pentru că acesta sau aceasta (Elveția a avut deja primul președinte femeie) nu are prea mare importanță și se schimbă în fiecare an.

Întregul sistem pare să garanteze formula perfectă pentru impasuri și blocaje. Cu toate acestea, în condițiile în care votul de neîncredere și punerea sub acuzare a președintelui sunt interzise, Elveția are una dintre cele mai stabile guvernări din întreaga lume. În ciuda faptului că, o dată la patru ani, se țin alegeri parlamentare, trecerile dramatice spre dreapta sau spre stânga par imposibile. Ca rezultat, bursa, întreprinderile și companiile comerciale sunt libere să investească și să își planifice activitatea fără a sta permanent cu ochii la climatul politic în schimbare. Dar responsabilitatea pentru guvernarea pe jumătate a țării așază o povară grea pe umerii elvețianului mediu și sinuciderile fac mai multe victime decât accidente rutiere, drogurile și SIDA laolaltă.

Votați-mă

Există pericolul ca elvețienii să-și petreacă cea mai mare parte a timpului liber votând. Ei votează pentru Adunarea Națională o dată la patru ani. Între aceste campanii, votează pentru a alege autoritățile cantonale, ca să nu mai pomenim de depunerea votului pentru consiliile locale, orășenești și comunitare. De asemenea, sunt așteptați să participe și să voteze la adunările consiliului local. Adăugați la toate acestea cerința de a își divulga opiniile în referendumurile trimestriale și nu veți mai fi surprinși să aflați că până și cel mai îndârjit votant elvețian poate cădea pradă „epuizării prin vot”, un fel de variantă la urne a bolilor profesionale. Realitatea este că, în medie, doar puțin peste 40% din cei cu drept de vot și-l exercită efectiv.

Buletinele de vot sunt trimise la domiciliu cu o lună înainte de ziua votării. Și aceasta pe bună dreptate, căci pentru completarea lor în secțiile de votare ar fi nevoie de o zi întreagă. Sfaturile curg din toate părțile – reclame în ziare, afișe și corespondență directă – implorând un „da” sau un „nu” la chestiunile supuse referendumului.

Când se pune problema alegerii parlamentului, lucrurile iau proporții epice. Partidele dintre care se poate alege sunt cu zecile. Printre ele s-au numărat candidați și partide neconvenționale, precum Partidul Slavă Cerului Că-l Avem pe Beat Looser (Beat Looser a fost un tânăr care prefera stilul vestimentar al celebrului erou popular Wilhelm Tell); un partid verde pentru cetățenii de peste 60 de ani, cunoscut sub numele de Cenușiu; Partidul pentru Emanciparea Bărbaților; și cel cu sinistrul nume de Partidul de Acțiune Națională Împotriva Excesului de Străini.

Listele cu recomandări, considerabil mai lungi de-un cot (de ex. 30 de pagini în cantonul Zürich), care conțin grupuri politice ideale, dau alegătorilor posibilitatea de a face o selecție *table d'hôte*. Sau alegătorii pot opta pentru soluția à la carte, compunându-și propriile liste din favoriții personali. Pentru ca lucrurile să fie și mai confuze, numele acestora nici nu trebuie neapărat să provină de pe liste – poate fi adăugat și votat orice elvețian de peste 18 ani. Sună aproape incitant și, teoretic, ar putea fi. În realitate însă, nu este. În ciuda unei democratizări aproape nefirești, ca și restul lumii, elvețienii nutresc o sănătoasă lipsă de respect față de cei pe care îi aleg la putere și își critică aleșii la fiecare mișcare pe care o fac.

Documentele, vă rog

Pe lângă elvețieni, sistemele birocratice ale altor țări arată ca niște activități manufacturiere, prestate de amatori. Înainte ca în Elveția să se facă ceva, trebuie obținută o hârtie de aprobare a activității respective.

Procesul guvernamental de decizie nu se grăbește niciodată. Înainte de a trage o concluzie, elvețienii se străduiesc să înțeleagă toate cauzele și implicațiile unei situații. Aceasta duce la economia de timp în cazul în care se întâmplă ceva neprevăzut. Dar mai înseamnă și că, pentru orice decizie, este nevoie de foarte mult timp. Planificarea și soluțiile pe termen

lung, în locul obiectivelor imediate, sunt la ordinea zilei. Indiferent ce decid, elvețienii doresc să rămână în vigoare mult timp sau, de preferință, pentru totdeauna.

Autoritățile vor să știe unde te afli și totul despre tine, tot timpul. Pe lângă obligația de a se scoate din evidențele biroului local pentru populație, atunci când se mută, și a se reînregistra la noul birou în interval de maximum opt zile, orice familie elvețiană are un „carnet familial”, emis de autoritățile din orașul natal. Acesta este un carnet gros, cu coperte tari, ca un pașaport supradimensionat, care conține informații referitoare la membrii familiei, pentru eventualitatea că cineva le-ar putea uita vreodată.

Pentru a putea lansa o ambarcațiune cu suprafața pânzelor mai mare de 15 m² pe un lac din Elveția, aceasta trebuie înregistrată. Cei care doresc să conducă o ambarcațiune cu motor trebuie să dea examen și să obțină o autorizație înainte de a li se permite să se așeze la volan. Dacă ambarcațiunea are motor, acesta trebuie inspectat, pentru ca nivelul emisiilor să nu depășească niște limite impuse cu strictețe. Bicicletele au nevoie de asigurare anuală, demonstrată printr-un abtîbild special. Mașinile trebuie să aibă o rovinietă pentru a circula pe autostradă, de alta pentru a parca pe străzi pe timpul nopții și de încă una pentru a arăta că vehiculul a trecut severul examen al gazelor de eșapament.

Această birocrăție sufocantă ar putea părea extrem de ineficientă, dar aici vorbim despre Elveția. De fiecare dată când este emisă, amendată, actualizată sau retrasă o hârtie, ea costă bani. Statul nu acoperă cheltuielile; posesorul respectivei hârtii bagă mâna în buzunar, și încă adânc. Și astfel, dintr-o lovitură, elvețienii au convertit o birocrăție potențial dezechilibrată și încărcată de funcționari publici într-o industrie foarte eficientă, care se autofinanțează și pe lângă care capitalismul și privatizarea sunt doar o joacă de copii.

Afacerile

Adunați produsele farmaceutice, ciocolata, brânzeturile, ceasurile, instrumentele de precizie și mașinile grele specializate. Adăugați serviciile bancare, pe cele financiare și asigurările și, ca să fiți mai siguri, turismul, și veți obține economia cu PIB-ul pe cap de locuitor cel mai mare din întreaga lume, fără surplusul comercial sau problemele economice ale Japoniei.

În Elveția, rata șomajului a fost întotdeauna și va rămâne mult sub rata medie europeană. Până pe la mijlocul anilor 1990, afacerile elvețiene parcurseseră aproape patru decenii de creștere accelerată aproape neîntreruptă. În cea mai mare parte a acestei perioade, elvețienii, neștiind că „șomaj zero” înseamnă, conform definiției date de teoria economică a lui Keynes, cam 2% din populația activă, au înregistrat o rată a șomajului de 0,4%, sau mai puțin de 18.000 de persoane. Pe care, probabil, le cunoșteau pe toate pe nume.

Accentul pe stres

Stresul reprezintă un ingredient important al formulei elvețiene pentru succesul în afaceri. Întrebați-i pe salariații elvețieni cum este la slujbă și vă vor copleși cu istorii morbide din care reiese cât de stresantă le este ocupația, accentuând faptul că ziua pur și simplu nu are destule ore pentru a le permite să își îndeplinească la perfecție sarcinile.

Puneți unui britanic aceeași întrebare și veți primi drept răspuns tipic lipsit de emfază, un rezumat din care reiese că „nu e prea ocupat” și lucrurile „nu stau tocmai prost”. Un asemenea răspuns calm și relaxat este interpretat de către elvețieni drept forma de manifestare a unui om care se ferește de muncă și recunoașterea nerușinată a celei mai grave dintre toate crimele, lenea.

Ajutorul de șomaj, deși stabilit la un nivel generos de 80% din ultimul salariu, nu se acordă decât timp de un an și jumătate. Combinat cu faptul că nu se plătesc compensații la disponibilizare, lucrul acesta îi ține în priză pe elvețieni, care, în consecință, petrec ore lungi la serviciu, cu

expresii de îngrijorare pe chip și văitându-se în general de volumul de muncă.

Săptămâna de lucru standard are 42 de ore și orice elvețian vă va spune că el, unul, muncește mult mai mult decât atât. De ce nu și-au votat o săptămână de lucru mai scurtă? Ea a fost propusă, dar votul a fost împotriva.

Timpul este totul

„Timpul este totul” a fost sloganul de promovare al răposatei și deplânsei companii aeriene naționale, Swissair, iar el ar putea ușor să fie maxima caracteristică pentru tot mediul de afaceri. Elvețienii sunt atât de punctuali, încât au un concept de neînțeles pentru alte popoare, acela de a fi *Überpünktlich* – literal, „exagerat de punctual” –, care nu este văzut ca un defect. Este interesant de notat că, atunci când vor să știe ce oră este, elvețienii de limbă germană nu întreabă „Cât este ceasul?”, ci „Cât este de târziu?”

Comaniile elvețiene rămân la principiile tradiționale care s-au dovedit a fi de succes, cum ar fi salariile mai mici pentru femei la muncă egală cu cea depusă de bărbați și refuzul de a introduce concediul de maternitate până în 2005, în paralel cu saltul către cele mai moderne cuceriri tehnologice. Firmele elvețiene au fost printre primele din lume care au utilizat computerele, iar astăzi, omul de afaceri elvețian preferă să fie văzut fără pantaloni, decât fără ultimul răcnet al telefoniei mobile.

La eșaloanele cele mai înalte ale managementului, codul vestimentar este destul de strict, dar nivelurile de mijloc și de jos se îmbracă surprinzător de lejer la serviciu. Funcționarii, fie ei femei sau bărbați, poartă deseori blugi.

Diplomele și certificatele au mare greutate. Solicitanții care doresc să ocupe un loc de muncă pentru care „par ideali” își pot lua gândul de la el dacă nu dețin hârtiile necesare. Între acestea se numără recomandările de la foștii angajatori, formulate într-un limbaj cu un cod special. Astfel, „Activitatea dlui X a fost satisfăcătoare” este o recomandare negativă, în timp ce „Activitatea dlui X a fost pe deplin satisfăcătoare” este una excelentă.

Impozitele mici

În Elveția, comerțul și industria, la fel ca și oamenii, prosperă în cadrul unui sistem de impozitare demodat, dar foarte funcțional. Impozitele pe venit se colectează acolo unde își are fiecare domiciliul. În felul acesta, două persoane care lucrează umăr la umăr, în aceeași firmă și cu același salariu, pot plăti impozite diferite dacă locuiesc în comunități diferite.

Impozitul pe veniturile din capital nu există în multe cantoane, taxele de moștenire sunt minime la trecerea de la o generație la alta, iar taxa pe valoarea adăugată, introdusă abia în 1995, reprezintă un derizoriu 7,6%. Există o taxă pe prosperitate, dar, chiar și cu un milion la bancă, ea este de sub 1% pe an. Categoriile de cheltuieli deductibile sunt numeroase, de la credite ipotecare pe oricâte locuințe îți poți permite, fără limită de sumă, până la ceea ce elvețienii consideră a fi o necesitate în afaceri, mita.

Impozitele pe venit se achită retroactiv și notificările sunt trimise fie pentru plata în trei rate, fie pentru suma totală (cu o reducere pentru promptitudine). Pentru a atenua șocul obligației de a plăti impozite, angajatorii elvețieni acordă un al treisprezecelea salariu la sfârșitul fiecărui an, destinat să acopere taxele. Ceea ce înseamnă că acestea reprezintă a douăsprezecea parte din venit, adică 8,3%, un nivel optimist chiar și după standardele elvețiene. În medie, elvețienii plătesc numai 16% sub formă de impozite, și tot boscorodesc pe tema aceasta.

După moarte, autoritățile se înființează rapid, pentru a se asigura că decedatul și-a achitat toate taxele. Nu poți lua banii cu tine, dar statul îi suspectează pe cetățeni că ar putea să încerce.

Cum stăm cu muncitorii?

Forța de muncă elvețiană este bine instruită, bine calificată și bine plătită. La sfârșitul anilor 1930 s-a încheiat un pact antigrevă și conflictele de muncă sunt practic necunoscute. În realitate, elvețienilor le-ar fi greu să găsească vreun motiv să intre în grevă.

Toată această instruire, armonie și plată generoasă a dat naștere unei probleme: cine mai sapă gropile în șoselele elvețiene? Răspunsul a venit

sub forma muncitorilor sezonieri, sau *saisonniers*. În cea mai mare parte proveniți din țările mediteraneene, „muncitorii oaspeți” sezonieri trimit banii câștigați cu sudoarea frunții familiilor de acasă, în fiecare lună. La finalul contractului, autoritățile elvețiene îi trimit pe muncitori acasă, la familii, exportând frumușel șomajul din țară.

Un număr remarcabil de 178.000 de muncitori, peste 4% din totalul forței de muncă, intră în Elveția doar pe durata zilei: 36.000 din Germania, 13.000 din Austria, 39.000 din Italia și 90.000 din Franța. Acești excursioniști diurni sunt atrași dincoace de graniță de posibilitatea de a câștiga, în medie, de două ori mai mult decât în țările lor, făcând aceeași muncă.

Meșterii elvețieni sunt chemați, cu cheltuială mare, să facă lucrările cele mai mărunte dintr-o gospodărie (în afara curățeniei). Or fi ei bine instruiți, dar în mod limpede, primul lucru pe care îl învață din prima zi a programului de calificare este să declare că oricare dintre sarcinile pe care sunt puși să le îndeplinească este „imposibilă”. Înainte de a se apuca de un lucru, indiferent cât de simplu, afirmă, trăgând teatral aer printre dinții încleștați, că ceea ce li s-a cerut să facă nu poate fi făcut. Apoi, proprietarul casei trebuie să își petreacă o jumătate de oră convingându-i că se poate. În cele din urmă, meșterul acceptă, își face treaba exemplar și adaugă la nota de plată și jumătatea de oră petrecută cu munca de convingere.

Cine ce vinde, unde și cui

Magazinele reflectă înclinația elvețienilor de a păstra un lucru care le place, atâta timp cât funcționează. Vânzarea cu amănuntul se face și acum într-un fel relativ demodat și are la bază rețeaua formată din importator, vânzătorul cu ridicata și micul magazin. Programul de funcționare este strict reglementat și este interzis să deschizi magazinul duminica, bineînțeles cu excepția situațiilor în care turiștii sunt dispuși să-și cheltuie francii elvețieni.

Elvețienii nu fac comparații, în căutarea prețului celui mai scăzut – nu au timp și, chiar dacă nu au nevoie să facă economii, nu irosesc niciodată banii. În parte, succesul înregistrat de Elveția se datorează preferinței

manifestate de clienți pentru produsele autohtone. Alternativele străine pot fi mai ieftine, dar elvețienii cumpără mărfuri elvețiene din convingerea că acestea vor funcționa mai bine și vor dura mai mult – și, de obicei, au dreptate.

În sprijinul acordat micilor magazine, consumatorii elvețieni s-au bucurat de ajutor din partea unui lobby puternic în favoarea vânzărilor cu amănuntul. Farmaciștii se asigură că supermarketurile nu au voie să vândă aspirină, iar comercianții de aparatură casnică protestează viguros față de orice plan de construire a vreunui „supermagazin” în cartierul lor. Ca rezultat, micul magazin specializat încă supraviețuiește, chiar dacă greu. Centrele comerciale de la marginea orașelor există, dar atacul lor asupra micilor prăvălii încă nu este la fel de devastator ca în alte părți.

Cartelurile, declarate ilegale de majoritatea economiilor occidentale, continuă să înflorească în Elveția. Când și când, guvernul își îndreaptă atenția asupra lor și ele sunt silite să își apere pozițiile. În multe domenii comerciale și sectoare industriale, jucătorii mai importanți se strâng laolaltă și decid asupra tacticilor de piață ne-liberă, precum locul unde urmează să își desfacă produsele și la ce preț.

Încă din 1925, s-a constatat că mai este loc pentru reducerea prețurilor cu amănuntul, când un anume Gottlieb Duttweiler a pus pe picioare o operațiune cu vânzare directă. Cu un număr de doar șase produse, el a oferit prețuri cu până la 40% mai mici decât comercianții oficiali. Duttweiler a împărțit pachetele de un *gross* cu produse alimentare precum cafeaua, orezul, pastele și zahărul în jumătate și astfel a luat naștere instituția elvețiană denumită Migros. Astăzi, cu excepția unei singure zone restrânse care cuprinde localitatea St. Moritz, nu există comunitate care să nu fie deservită de unul dintre aceste 560 de magazine.

Logica spune că, după atâta timp, Migros ar fi trebuit să își elimine toți concurenții. Nu a făcut-o și, în ciuda faptului că este amestecată în numeroase afaceri, de la servicii bancare la stații de benzină, compania nu a reușit să scape de reputația de firmă de mâna a doua, așa cum au, de exemplu, Marks & Spencer în Marea Britanie. Cumpăraturile alimentelor de la Migros este privit ca un act rațional. Dar nici unui elvețian nu i-ar trece prin cap să cumpere de aici cadouri, ceea ce ar fi privit ca un pas dincolo de economie, spre meschinăria curată.

Crimă și pedeapsă

Elveția este adesea categorisită ca un stat polițienesc, mai ales de adepții avioanelor superușoare, ai săniilor cu motor și ai jet ski-urilor, toate interzise între granițele sale. O explicație ar constitui-o utilizarea greșită a cuvântului tradus prin „poliție”. Există o „poliție a animalelor de companie moarte”, care se ocupă de ridicarea animalelor moarte. Există o „poliție a lacurilor”, pe lacuri (o slujbă foarte plăcută în timpul verii). De acordarea dreptului străinilor de a munci și a locui în Elveția se ocupă „poliția străinilor” (care nu este câtuși de puțin străină). De verificarea depozitării corecte a gunoiului menajer se ocupă „poliția gunoaielor”. Una dintre cele mai îngrozitoare crime pe care le poate comite cineva este să-și pună gunoiul într-un sac neaprobat. Poliția gunoaielor scotocește prin sacul ofensator, în căutare de indicii privind-l pe vinovat, și amenzile pot fi usturătoare, chiar și pentru cei care sunt la prima încălcare.

Sistemul de legi este stufos, iar aplicarea lor și mai stufoasă. Foarte rar se întâmplă ca lucrurile să ajungă într-un impas, ca atunci când s-a constatat că nu există o lege care să îl împiedice pe omul de afaceri din Zürich să își traseze singur, cu vopsea, un loc de parcare în fața firmei. Sunt momente când aplicarea încăpățânată a legii pare să excludă simțul măsurii. Spectatorii din cinematografe sunt tratați cu o pauză, oricât de scurt ar fi filmul. La momentul hotărât, proiecționistul apasă pe buton, indiferent ce se petrece pe ecran în clipa aceea. Baia făcută înainte de ora șapte dimineața sau după zece seara este interzisă prin regulile de comportament aplicate în cele mai multe blocuri de locuințe. Dar, pentru că este de neconceput ca un elvețian să ajungă la birou în zori (cum ajung cei mai mulți) fără să se fi spălat, dușurile sunt exceptate de la această regulă.

Poliția elvețiană se bucură de ajutorul restului populației în îndatoririle sale, ceea ce face ca forța de poliție să pară că numără, în total, peste un milion de oameni. Odată ce începe să se supună nenumăratelor legi existente, elvețianul consideră că și compatrioții lui ar trebui să procedeze la fel. Spre deosebire de Marea Britanie, unde „sistemul de păcălire” este aplaudat, elvețienii înțeleg sensul legislației

minore și, de aceea, contribuie la aplicarea ei. Atunci când tocmai ți-ai plătit asigurarea obligatorie pe un an pentru bicicletă, nu-ți mai convine să îi lași pe ceilalți să pedaleze pe gratis. În felul acesta, prevederi aproape neaplicabile, cum este interdicția de a spăla mașina duminica sau de a face un foc în grădină în orice altă zi decât sâmbăta, devin ușor de supravegheat de către „brigada de după perdea”, care nu șovăie când trebuie să-i denunțe pe infractori.

Mai mulți oameni sunt aduși la ordine pentru evaziune fiscală după ce au fost turnați de alți cetățeni decât cei descoperiți prin anchetele autorităților. Prin tradiție, delincvența în Elveția este de natură financiară: funcționari guvernamentali corupți care primesc mită, oameni care își pierd economiile în scheme piramidale și operațiuni de spălare de bani (deși încă nu este clar dacă, în Elveția, aceasta din urmă este considerată o infracțiune).

Conform standardelor internaționale, delincvența are un nivel scăzut în această țară. De asemenea, cifrele arată că aproape o jumătate din încălcări sunt comise de un element infracțional mic, dar foarte eficient al contingentului de străini (cine altcineva?).

În ciuda acestui fapt, închisorile elvețiene sunt mereu pline. Prin vot, s-a aprobat un plan de construire a unor noi capacități, care s-au umplut la câteva zile după ce au fost date în folosință. Elvețienilor nu pare să le treacă prin cap că ar putea exista o corelație între supraaglomerare și faptul că penitenciarele arată cam ca un hotel de trei stele.

În mare parte, infracționalitatea crescută se leagă de traficul cu droguri: fie traficanți care se luptă între ei pentru teritoriu, fie consumatori care fură biciclete pentru a-și alimenta dependența. Peste 70.000 dispar în fiecare an – este un ciclu fără speranță. Polițiștii elvețieni sunt cam neglijenți. În uniformele lor gri, sunt ușor de confundat cu niște poștași, doar că, de obicei, poștașii nu sunt înarmați, cu excepția zilelor când merg la exercițiile obligatorii de tir. Au, de asemenea, alarmanta înclinație de a scoate gazele lacrimogene și gloanțele de cauciuc cât ai zice polițist. În felul acesta, numeroase demonstrații se încheie în lacrimi, fără a provoca însă prea multe comentarii.

O mare parte a veniturilor poliției provin din amendarea oricărui obiect care se mișcă prea repede sau stă prea mult timp pe loc (sau comite una din aceste fapte corect, dar într-un loc neadecvat). O altă sursă de

venit o constituie emiterea de formulare, la câte 25-30 de franci bucata, prin care cetățenii inocenți își confirmă inocența. Pentru a putea lucra pentru guvern sau pentru a avea șanse mai bune de a fi acceptat ca locatar cu chirie într-un apartament, sau pur și simplu pentru a fi agățate pe perete, la poliție există disponibile certificate care atestă că deținătorul nu are cazier, sau cel puțin nu a fost prins până acum.

Limba

O hartă lingvistică a Elveției ar arăta că majoritatea locuitorilor vorbesc germana. Nu este adevărat. Limba sau dialectul vorbit de cei mai mulți elvețieni este germana elvețiană, cunoscută drept *Schwizerdütsch* sau *Schwiizertütsch* sau *Schwyzertütsch* etc. Nu există doi elvețieni care să cadă de acord asupra ortografiei, dar acest lucru nu este important, dat fiind că nu este vorba de un limbaj scris. Și nici uniform. Fiecare oraș își are propria versiune. Există *Baseldytsch*, *Berndtütsch*, *Bündesdütsch*, *Züridütsch* și lista este practic egală cu numărul văilor.

În scris, elvețienii care vorbesc germana elvețiană folosesc germana elevată, cunoscută în mod elocvent drept *Schriftdeutsch*, adică „germană scrisă”.

Între germana elevată în stil elvețian și germana germanilor sunt și ceva diferențe, cam ca între engleza americană și cea britanică. Germanii folosesc termenul de *Strassenbahn* pentru tramvai; elvețienii îi spun *Tram*. Multe cuvinte sunt considerate prea nemțești și înlocuite cu altele. *Urlaub*, substantivul german pentru vacanță, nu li se pare elvețienilor că evocă destul de bine vacanța, drept care, în schimb, ei pleacă în *Ferien*. Pentru a-i împiedica pe germani în exprimarea în propria limbă, elvețienii își introduc permanent cuvintele și variantele proprii. Conform logicii limbii germane, lacul Zürich ar trebui să se numească *Zürichersee* și mulți vizitatori cad în această capcană, chiar dacă nu și în lacul însuși. Elvețienii îi spun *Zürichsee*.

Danke, mulțumesc, este considerat adesea prea german, drept care elvețienii de origine germană spun *Merci*. Pentru a nu fi confundați cu vorbitorii de limbă franceză, ei adaugă „foarte mult” în nemțește. Dar, pentru a nu fi confundați cu niște germani care au început o expresie în franțuzește și pe urmă au uitat restul, ei nu folosesc *vielmals*, din germana elevată, ci varianta lui din germana elvețiană, fără s. Rezultatul este straniu, foarte bilingv și foarte elvețian: *merci vielmal*.

Despărțiți de o limbă comună

Modalitatea supremă de separare regională o reprezintă dialectele proprii. Federațiile de state precum Statele Unite ale Americii sunt bune și frumoase, dar lucrurile nu devin cu adevărat distractive decât când poți să îți categorisești compatrioții drept străini în clipa în care deschid gura.

Pentru urechile elvețienilor, diferitele variante ale dialectelor germane variază de la drăgălaș la supărător (cel propriu fiind, desigur, desăvârșit). Pentru vorbitorul de engleză, ele sunt toate supărătoare. Germana elvețiană este vechiul limbaj gutural al țăranilor, care reunește numeroase hârâituri din gâtlej și nu se prea potrivește unor domnișoare bine crescute. Dar, ca pentru a le face în ciudă domnișoarelor bine crescute, germana elvețiană din gâtlej este mai vie ca niciodată și neamenințată cu dispariția.

Televiziunea și radioul din regiunile vorbitoare de germană au emisiuni aproape exclusiv în germana elvețiană. Înființarea posturilor locale a adus cu sine chiar și programele de știri în această limbă... deși cum citesc crainicii o limbă care nu are o formă scrisă rămâne un mister.

Germana elvețiană nu a dat lumii mult mai mult decât *muesli* și *Rösti*, păstrându-și proverbele și zicătorile pentru sine. Multe dintre acestea reflectă ciudatul amestec elvețian dintre agricultură și finanțele înalte. „Întuneric ca-ntr-o vacă” vine din viața țăranilor, în timp ce „Vorba e de argint, tăcerea e de aur” își are originile pe undeva, pe lângă bursă. Înainte de a-și începe activitatea zilnică, dentiștii elvețieni intonează: „Ora de dimineață are aur în gură”.

Cu patru limbi oficiale (germana, franceza, italiana și retoromana), lucrurile se pot complica destul de tare. Cutiile cu lapte sunt atât de încărcate cu instrucțiuni poliglote de păstrare la 3-5 °C și detalii cu privire la conținutul de minerale, că nu mai au loc pentru imaginea unei vaci.

Începând cu dosul cutiei cu fulgi de porumb pentru micul dejun, acoperite cu scris, copiii elvețieni cresc într-un malaxor lingvistic. Pe lângă propria limbă, tinerii învață la școală o a doua limbă națională. Dar blestemul copiilor vorbitori de germană (care au crescut vorbind *Schwitzerdütsch*) este de a fi nevoiți să stăpânească germana elevată (pentru scris și citit), înainte de a învăța orice altceva.

Interesant de știut este faptul că avertismentele din gări, împotriva traversării șinelor de cale ferată, sunt în germană, franceză, italiană, dar și engleză. N-ar fi nevoie decât de engleză, dat fiind că un elvețian nu va fi niciodată suficient de prost încât să treacă peste șine.

Ah, ce bine-i să vorbești englezește

Limba engleză este vorbită de multă lume și foarte la modă în Elveția: până și graffiti-urile sunt scrise în englezește. Toți elvețienii vorbesc englezește, de la Arosa, al cărei slogan publicitar este „Just 4 You”, până la Zürich: „Downtown Switzerland”.

În Elveția, engleza capătă numeroase forme. Una este cea denumită *swinglish* – jumătate elvețiană, jumătate engleză – cu cuvinte despre care elvețienii sunt convingși că aparțin vocabularului englez de zi cu zi, precum „smoking” pentru smoching sau costum de seară, sau „trainer” pentru trening, care în engleză definește fie persoana care antrenează o echipă, fie o jumătate dintr-o pereche de pantofi de sport. Elveția este inundată de aparate pentru distribuirea pungilor verzi de plastic în care proprietarii de câini trebuie să adune murdăria cățeilor (ceea ce demonstrează că, dacă proprietarii de câini pot fi convingși să facă una ca asta, atunci nimic nu este cu neputință). Numele acestor automate este „Robidog” (pe jumătate Robocop, pe jumătate câine, pentru că nici una dintre limbile vorbite în Elveția nu a fost considerată potrivită). Limba numită *swinglish* nu trebuie confundată cu engleza adevărată aruncată în mai toate frazele rostite de elvețieni. Termeni precum *know-how*, *insider tip*, *ticket*, *meeting* sau *fixer*. În plus, cuvântul *sorry* pare să fi înlocuit *es tu mir leid*, în rarele ocazii când elvețienii de origine germană se văd siliți să își ceară scuze.

Utilizarea englezei este dusă la extrem în publicitate. Afișele și reclamele îi imploră pe elvețieni: „Take it easy”, „Get the feeling”, intrați în „Das Dream Team” și, revenind la *swinglish*, le spun că sunt „Pretty Woman”. Chiar și afișele din campania națională pentru siguranța rutieră afirmă simplu, în englezește: „No Drinks, No Drugs, No Problems”.